

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τα μαθήματα Τεχνών στην Εκπαίδευση (Art Lessons in Education)

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ

ΑΕΜ: 3169

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΕΥΔΟΞΙΑ ΚΩΤΣΑΛΙΔΟΥ, ΔΙΔΑΚΤΩΡ

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΙΔΑΚΤΩΡ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2019

Πίνακας Περιεχομένων

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT.....	4
1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ, ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ, ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ).	5
ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ.....	5
<i>ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	5
<i>ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	6
<i>ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	8
ΜΟΥΣΙΚΗ.....	11
<i>ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	12
<i>ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	14
<i>ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	14
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.....	16
<i>ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	16
<i>ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	17
<i>ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	18
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ.....	19
<i>ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	19
<i>ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	19
<i>ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	21
2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	23
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.....	23
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	23
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	24
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ.....	25
3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΛΟΠΛΕΥΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	27
Συμβολή των Εικαστικών Τεχνών	28
Συμβολή της Μουσικής Αγωγής.....	33
Συμβολή της Θεατρικής Αγωγής	39
Συμβολή της Λογοτεχνίας	46
4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	51

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΣΕΓΙΣΗ	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Κάθε παιδί είναι καλλιτέχνης. Το θέμα είναι πώς θα παραμείνει καλλιτέχνης μεγαλώνοντας.

Pablo Picasso, 1881-1973, Ισπανός ζωγράφος.

Η τέχνη δεν είναι αυτό που βλέπεις, αλλά αυτό που κάνεις τους άλλους να δουν.

Edgar Degas, 1834-1917, Γάλλος ζωγράφος & γλύπτης

Η τέχνη είναι η υπογραφή των πολιτισμών.

Beverly Sills, 1929-2007, Αμερικανίδα υψίφωνος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη παρούσα βιβλιογραφική έρευνα έχουν μελετηθεί τα τέσσερα Καλλιτεχνικά/Δημιουργικά μαθήματα που υπάρχουν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα τα οποία είναι : τα Εικαστικά, η Μουσική, το Θέατρο και η Λογοτεχνία. Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα προγράμματα σπουδών του Υπουργείου Παιδείας και στους σκοπούς και τους στόχους αυτών των μαθημάτων. Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνάται η θέση που έχουν αυτά τα μαθήματα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στο τρίτο κεφάλαιο επισημαίνεται μέσα από έρευνες η σημαντικότητα που έχουν όλες αυτές οι Τέχνες στην πρόοδο του παιδιού, εξετάζοντας τη συμβολή τους στην ολόπλευρη ανάπτυξή του. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα αυτής της διατριβής.

ABSTRACT

In this Research, we have studied the four Artistic / Creative courses that exist in the Greek educational system which are: Fine Arts, Music, Theater and Literature. The first chapter deals with the curricula of the Ministry of Education and the aims and the objectives of these courses. In the second chapter reference is investigated the place these courses have in the Greek education system. The third chapter highlights through research the importance of all these arts on the progress of a child, examining their contribution to the development of the child. The final chapter presents the conclusions of this thesis.

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ, ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ, ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ).

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) τονίζεται η βιωματική μάθηση μέσα από το δημιουργικό παιχνίδι όπως επίσης και η έκφραση ιδεών και συναισθημάτων. Στο Κεφάλαιο <<ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ - ΕΚΦΡΑΣΗ >> γίνεται αναφορά στο τομέα των Εικαστικών, του Θεάτρου-Δραματικής Τέχνης, της Φυσικής Αγωγής και της Μουσικής. Τα προγράμματα αυτά ενεργοποιούν τις φυσικές ικανότητες των παιδιών, συγκινούν, μαγεύουν, αφυπνίζουν την περιέργειά τους, ενεργοποιούν τη φαντασία, ενθαρρύνουν την έκφραση, προάγουν τη δημιουργικότητα και δίνουν ευκαιρίες για πειραματισμό με υλικά και τεχνικές. Συχνά πολλές από τις δραστηριότητες που σχεδιάζονται και οργανώνονται εμπλέκονται και αλληλοσυμπληρώνονται ανοίγοντας νέους δημιουργικούς δρόμους. Η Μουσική για παράδειγμα μπορεί να οδηγήσει σε κίνηση ή σε εικαστική δημιουργία, ενώ το θέατρο μπορεί να ολοκληρώνεται με τη συνοδεία ενός μουσικού κομματιού και μιας εικαστικής δημιουργίας. Με αυτό τον τρόπο συνυπάρχουν οι τέχνες χωρίς να τονίζεται η εξειδίκευσή τους. Έτσι αναπτύσσονται διαθεματικές δραστηριότητες.

Στο Νηπιαγωγείο τα παιδιά ενθαρρύνονται με κατάλληλες δραστηριότητες να διακρίνουν την ομορφιά στη φύση, στο περιβάλλον και στα έργα τέχνης με τα οποία έρχονται σε επαφή. Αναπτύσσουν ενδιαφέρον για την καλλιτεχνική δημιουργία καθώς και επιθυμία να συμμετέχουν σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Παρατηρούν, πειραματίζονται με διαφορετικά υλικά και τεχνικές, ερευνούν και χρησιμοποιούν τις εμπειρίες και τις ιδέες τους ως στοιχεία καλλιτεχνικής δημιουργίας και έκφρασης. Ανακαλύπτουν ότι η τέχνη είναι μέσο έκφρασης και επικοινωνίας μεταξύ των

ανθρώπων. Χρησιμοποιούν την τέχνη σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες του προγράμματος.

Με τις κατάλληλες διδακτικές παρεμβάσεις σε ένα κατάλληλα οργανωμένο και ελκυστικό περιβάλλον θα πρέπει να δίνονται στα παιδιά ευκαιρίες ώστε :

να παρατηρούν και να προσπαθούν να ερμηνεύσουν το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον με πολλούς τρόπους και χρησιμοποιώντας ποικίλα υλικά , να «πειραματίζονται» με διάφορα υλικά και χρώματα, να μαθαίνουν ή να επινοούν διάφορες τεχνικές και να τις εφαρμόζουν για να σχεδιάζουν και να ζωγραφίζουν ,να σχεδιάζουν διάφορα είδη γραμμών και περιγραμμάτων και να συνθέτουν διάφορα σχήματα και μορφές , να κόβουν υλικά και να κάνουν καρτεπικολλήσεις (κολάζ), να πλάθουν και να μορφοποιούν ,να χρησιμοποιούν εμπεριχάρακες (στένσιλ) διαφόρων σχεδίων, να τυπώνουν και να δημιουργούν απλά σχέδια ,να υφαίνουν ,να δημιουργούν αιωρούμενα αντικείμενα (μόμπιλις) ,να χρησιμοποιούν με πολλούς τρόπους διάφορα υλικά για να κάνουν μικροκατασκευές ,να γνωρίζουν και να ονομάζουν ορισμένα είδη τέχνης ,να γνωρίζουν έργα μεγάλων ζωγράφων ,ενθαρρύνονται να αναπτύσσουν τη γλώσσα, την επικοινωνία και να αξιοποιούν την τεχνολογία ανάλογα (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο γενικός σκοπός της διδασκαλίας των Εικαστικών στο Δημοτικό είναι να γνωρίσει ο μαθητής τις Εικαστικές Τέχνες, να εμβαθύνει σ' αυτές και να τις απολαύσει μέσα από ισόρροπες δραστηριότητες έρευνας και δημιουργίας έργων, αλλά και μέσα από τη γνώση και την κατανόηση του φαινομένου της τέχνης, ώστε να καλλιεργηθεί ως δημιουργός και ως φιλότεχνος θεατής. Ειδικότερα με το μάθημα των Εικαστικών επιδιώκεται να καλλιεργηθεί: η δημιουργικότητα του μαθητή, η παραγωγή καλλιτεχνικού έργου, η συμμετοχή του στις εικαστικές τέχνες, η γνώση και η χρήση των υλικών, των μέσων, των εργαλείων και των πηγών σε ποικίλες εικαστικές μορφές. Η ευαίσθητη ανταπόκριση, η κατανόηση, η κριτική προσέγγιση και η ανάλυση του εικαστικού έργου αλλά και του φαινομένου της Τέχνης γενικότερα. Η κατανόηση της πολιτιστικής διάστασης και η συμβολή των τεχνών στον πολιτισμό διαχρονικά και συγχρονικά.

Οι Γενικοί στόχοι της διδασκαλίας Εικαστικών στις έξι τάξεις του Δημοτικού είναι το παιδί :να ερευνά και να πειραματίζεται με διάφορα υλικά δημιουργώντας εικαστικά έργα, να εκφράζει ιδέες, εμπειρίες και συναισθήματα μέσα από τα έργα του, να αποκτά γνώσεις και πληροφορίες για τις εικαστικές τέχνες, να ανακαλύπτει ότι η τέχνη είναι σπουδαίος τρόπος έκφρασης, να χρησιμοποιεί ορολογία, για να εκφράσει τις σκέψεις, τις απόψεις και τα συναισθήματά του για τα έργα της τέχνης. Επιπλέον να χρησιμοποιεί την τέχνη, για να συμπληρώνει άλλα μαθήματα, να αναπτύσσει εκτίμηση και ενδιαφέρον για την Τέχνη και επιθυμία να συμμετέχει σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Να αναγνωρίζει βασικά εικαστικά επαγγέλματα. Να ερευνά και να χρησιμοποιεί υλικά, τεχνικές και τρόπους για τη δημιουργία έργων και να αποκτά δεξιότητες. Να αναπτύσσει ιδέες και να εκφράζει συναισθήματα μέσα από την πορεία της καλλιτεχνικής δημιουργίας του. Να κατανοεί ότι τα έργα τέχνης εκφράζουν απόψεις, αξίες και ιδέες του πολιτισμού μας και άλλων πολιτισμών. Να χρησιμοποιεί πηγές και πληροφορίες για απλές και αργότερα για πιο σύνθετες καλλιτεχνικές εργασίες. Να αναγνωρίζει το περιεχόμενο, τη μορφή και τον τρόπο παρουσίασης του έργου τέχνης. Να χρησιμοποιεί τις εικαστικές τέχνες διαθεματικά με τα άλλα μαθήματα. Να αναγνωρίζει ορισμένα μορφικά στοιχεία σε έργα τέχνης και αργότερα να ερμηνεύει απλά. Να επιδεικνύει τις ικανότητές του σε ατομικές και σε ομαδικές καλλιτεχνικές εργασίες. Να αναγνωρίζει διάφορα εικαστικά επαγγέλματα και αργότερα τις ικανότητες των ανθρώπων που ασχολούνται με αυτά. Να κατανοεί διάφορα καλλιτεχνικά επαγγέλματα συγκρίνοντας μεθόδους, μέσα και έργα, και αργότερα να αναγνωρίζει τις ιδιαιτερότητες των ικανοτήτων που απαιτούνται γι' αυτά. Να κατανοεί τις ιστορικές παραμέτρους των τεχνών. Να αναγνωρίζει ότι υπάρχουν διάφορες απόψεις για ένα καλλιτεχνικό θέμα και ότι μπορούν να δοθούν διαφορετικές λύσεις. Να αξιολογεί τις ιδέες, τις ικανότητες και τις εργασίες του και αργότερα να αξιολογεί προσιτά έργα τέχνης. Να χρησιμοποιεί πληροφορίες για καλλιτέχνες, για τις προθέσεις των καλλιτεχνών και για το κοινωνικό περιεχόμενο προσιτών έργων τέχνης. Να αναγνωρίζει τη σημασία και τη σπουδαιότητα της τέχνης σε διάφορους πολιτισμούς. Να αναγνωρίζει ορισμένες χαρακτηριστικές τεχνοτροπίες στην Ιστορία της Τέχνης. Να χρησιμοποιεί και να δημιουργεί εικόνες δύο και τριών διαστάσεων, για να εκφράσει ιδέες, συναισθήματα και εμπειρίες και αργότερα να χρησιμοποιεί σύμβολα. Να αναγνωρίζει μορφές και μορφικά στοιχεία, που εκφράζουν ιδέες, αξίες, απόψεις, σε έργα διαφορετικών πολιτισμών. Να δέχεται τις νέες πληροφορίες και να τις μετουσιώνει, για να εμπλουτίζει τα έργα του. Να συζητά

για τις προθέσεις του καλλιτέχνη, για μεθόδους και για έννοιες τέχνης. Να εκφράζει, να ερμηνεύει και να αξιολογεί τις καλλιτεχνικές επιλογές σχετικά με το περιεχόμενο, τη δομή και τον τρόπο παρουσίασης τους. Να χρησιμοποιεί τις γνώσεις του για τις εικαστικές τέχνες στα άλλα μαθήματα. Να συμμετέχει σε σύνθετες καλλιτεχνικές εργασίες δραστηριότητες. Να χρησιμοποιεί τους τρόπους λύσης προβλημάτων από το χώρο των εικαστικών σε άλλες γνωστικές περιοχές (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Με τη διδασκαλία των Εικαστικών στο Γυμνάσιο επιδιώκεται να καλλιεργηθεί: Η δημιουργικότητα και η δράση του μαθητή, η παραγωγή καλλιτεχνικού έργου από μέρους του, η συμμετοχή του στις εικαστικές τέχνες. Η γνώση και η χρήση των υλικών, των μέσων, των εργαλείων και των πηγών σε ποικίλες εικαστικές μορφές. Η ευαίσθητη ανταπόκριση, η κατανόηση, η κριτική προσέγγιση και η ανάλυση του εικαστικού έργου αλλά και του φαινομένου της Τέχνης γενικότερα. Η κατανόηση της πολιτιστικής διάστασης και της συμβολής της τέχνης στην εξέλιξη της κοινωνίας διαχρονικά και συγχρονικά.

Με τη διδασκαλία του μαθήματος της Εικαστικής Αγωγής οι μαθητές πρέπει να είναι σε θέση: Να αντλούν ιδέες από την άμεση οπτική και απτική εμπειρία, τη μνήμη και τη φαντασία. Να συνειδητοποιούν τις δυνατότητες έκφρασης που προκύπτουν από τον πειραματισμό με κάθε είδους υλικά, τεχνικές και μέσα, σε όλες τις διαστάσεις (επίπεδο, όγκος, χώρος, χρόνος). Να πειραματίζονται και να εκφράζονται με κάθε είδους οπτικό και εποπτικό υλικό (βιβλία, φωτογραφίες, διαφάνειες, φωτοτυπίες, αφίσες και άλλα) από διαφορετικές πηγές (μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, αίθουσες τέχνης, σύγχρονη τεχνολογία και αλλού), ώστε να καταλήγουν σε ιδέες που να ωθούν στην παραγωγή προσωπικού έργου. Να βελτιώνουν μέσα από την παρατήρηση τις δεξιότητες, καθώς και τις ικανότητες καταγραφής, επιλογής και ανάλυσης ερεθισμάτων πράγμα που θα βοηθήσει στην οργάνωση και την παραγωγή του έργου τους. Να κατανοούν τη σημασία της εκ νέου επεξεργασίας και της εξέλιξης ενός έργου τους κάτω από το πρίσμα της τροποποίησης της αρχικής ιδέας τους είτε από τους ίδιους είτε από τους άλλους - ως αποτέλεσμα συζήτησης, κριτικής και επιρροής. Να μεταφέρουν και να προσαρμόζουν την εμπειρία και τη γνώση από τα έργα καλλιτεχνών στην παραγωγή προσωπικών

έργων. Να προσεγγίζουν αισθητικά τα έργα της ελληνικής, της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας τέχνης διαφορετικών εποχών, ανακαλύπτοντας και αναγνωρίζοντας τις σχέσεις ανάμεσά τους. Να αναγνωρίζουν τις διαφορετικές μεθόδους προσέγγισης και επεξεργασίας μιας ιδέας από τους διάφορους καλλιτέχνες και να τις συσχετίζουν με το νόημα του έργου, κατανοώντας ότι οι αντιλήψεις που είναι διαφορετικές σε κάθε εποχή επιδρούν στη μορφή, στο περιεχόμενο και στον επικοινωνιακό χαρακτήρα κάθε έργου. Επιπλέον να αναγνωρίζουν τις αισθητικές αξίες του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος, να αναπτύσσουν κριτική στάση απέναντι στις ενέργειες που τους επηρεάζουν αλλά και να προσδιορίζουν τη μεταξύ τους σχέση. Να επικοινωνούν με έργα των εικαστικών τεχνών αλλά και με κάθε εικόνα, ώστε να αισθανθούν και να αξιολογήσουν την εντύπωση και την επίδραση που αυτά ασκούν στην προσωπικότητά τους. Να εκφράζονται και να επικοινωνούν λεκτικά χρησιμοποιώντας την κατάλληλη ορολογία πάνω σε θέματα Τέχνης. Να αντιλαμβάνονται ότι οι τέχνες και οι εφαρμογές τους σχετίζονται με πολλά επαγγέλματα. Να προσεγγίζουν το πολύπλοκο φαινόμενο της Τέχνης σφαιρικά και να αντιλαμβάνονται την αμφίδρομη σχέση και αλληλεπίδραση θεωρίας και πράξης. Να εντοπίζουν τις σχέσεις ανάμεσα στα εικαστικά έργα και στα έργα των υπόλοιπων τεχνών και των επιστημών, και ευρύτερα στα θέματα και τα προβλήματα που σχετίζονται με τον άνθρωπο, την κοινωνία και τη φύση (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

Στη συνέχεια της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Λύκειο δεν υπάρχει το μάθημα της Εικαστικής Αγωγής όπως το γνωρίσαμε στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο αλλά υπάρχει το επιλεγόμενο μάθημα της Καλλιτεχνικής Παιδείας (Εικαστικά - Στοιχεία Θεατρολογίας - Μουσική) της Α' τάξης ημερήσιου και εσπερινού Γενικού Λυκείου.

Το μάθημα «Καλλιτεχνική Παιδεία» περιλαμβάνει τα εξής γνωστικά αντικείμενα: τα Εικαστικά, τη Μουσική και τα Στοιχεία Θεατρολογίας. Στα τμήματα Καλλιτεχνικής Παιδείας διδάσκεται ένα από τα ανωτέρω γνωστικά αντικείμενα. Στο τομέα των Εικαστικών είναι μάθημα επιλογής, είναι πολύπλευρο και πολυδιάστατο, και βασίζεται στη θεωρητική προσέγγιση σε συνδυασμό με την πρακτική εφαρμογή. Προτείνεται η εμβάθυνση σε θέματα και σε τεχνικές ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών. Προτείνεται να γίνει εμβάθυνση σε Ιστορικές περιόδους και σύγκριση αυτών, (Αναγέννηση, Νεοκλασικισμός, Ρομαντισμός, Ιμπρεσιονισμός,

Μεταϊμπρεσσιονισμός, Συμβολισμός, Σουρεαλισμός, Πόπ Άρτ, Κυβισμός, Αφηρημένο Εξπρεσιονισμό), μέσω των δημιουργικών εργασιών. Προτείνεται να γίνει περαιτέρω εμβάθυνση σε σύγχρονους Έλληνες καλλιτέχνες.

Επιπλέον υπάρχει στο ωρολόγιο πρόγραμμα το επιλεγόμενο μάθημα της Ιστορίας της Τέχνης που πραγματοποιείται στη Γ' τάξη του Ημερήσιου Γενικού Λυκείου. Σκοπός του μαθήματος είναι να φέρει τους/τις μαθητές/τριες σε επαφή με τις σημαντικότερες περιόδους της τέχνης και τα έργα της, ώστε να καταστούν ικανοί να αντιληφθούν τη σχέση της καλλιτεχνικής δημιουργίας με τη γενικότερη πολιτισμική εξέλιξη κάθε ιστορικής και περιόδου. Ειδικότερα επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

Να κατανοήσουν την αξία και τη σημασία της πολιτισμικής κληρονομιάς και του έργου τέχνης ως παγκόσμιου αγαθού. Να αντιληφθούν τις αδιάκοπες αναζητήσεις της καλλιτεχνικής δημιουργίας στο παρελθόν και στο παρόν ως αδιάσπαστη συνέχεια.

Επιπλέον να συνειδητοποιήσουν ότι η τέχνη είναι έκφραση των κοινωνικοοικονομικών, πολιτισμικών και άλλων παραμέτρων κάθε εποχής και κάθε τόπου. Να αποκτήσουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν τις τεχνοτροπίες των έργων της τέχνης κάθε εποχής. Να γνωρίσουν τη ζωή και το έργο κορυφαίων καλλιτεχνών. Να εκτιμήσουν την Ιστορία της Τέχνης ως επιστήμη. Να γίνουν ικανοί να παρατηρούν και να κατανοούν τα έργα της παγκόσμιας, της ευρωπαϊκής και της ελληνικής τέχνης στις διαφορετικές περιόδους της ιστορίας, αλλά και να ανακαλύπτουν και να αναγνωρίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στα μεγάλα ερωτήματα που θέτει ο άνθρωπος και στους τρόπους με τους οποίους αυτά απαντιούνται μέσα από την τέχνη.

Επιπρόσθετα στο πρόγραμμα σπουδών του Λυκείου υπάρχουν τα μαθήματα Ελεύθερο και Γραμμικό Σχέδιο και πραγματοποιούνται ως επιλεγόμενα ειδικά μαθήματα στη Τρίτη τάξη από μαθητές που προετοιμάζονται για τις Πανελλήνιες εξετάσεις. Ο σκοπός του μαθήματος «Ελεύθερο Σχέδιο» είναι να βοηθήσει τους/τις μαθητές/τριες, ώστε να αναπτύξουν τη σχεδιαστική δεξιότητα τους και να καλλιεργήσουν την αισθητική και την οπτική τους αντίληψη. Ειδικότερα επιδιώκεται: η ευαισθητοποίηση απέναντι στον κόσμο των μορφών και των σχέσεων τους, η καλλιέργεια της αναγωγικής, αναλυτικής-συνθετικής σκέψης, η καλλιέργεια της οπτικής αντίληψης και της παρατηρητικότητας, η ανάπτυξη της δημιουργικότητας, η ανάπτυξη της σχεδιαστικής δεξιότητας, η ανάπτυξη της αισθητικής αντίληψης του

έργου τέχνης, η γνώση των πολλαπλών εφαρμογών του ελεύθερου σχεδίου στις Εικαστικές και στις Εφαρμοσμένες Τέχνες.

Όσο αφορά του μάθημα του Γραμμικού Σχεδίου οι σκοποί της διδασκαλίας του μαθήματος είναι οι μαθητές: Να γνωρίζουν τις δυνατότητες των οργάνων, μέσω των υλικών σχεδίασης και να τα χρησιμοποιούν με αποτελεσματικό τρόπο. Να αντιλαμβάνονται τη γεωμετρική μορφή των αντικειμένων τα οποία σχεδιάζουν. Να κάνουν γεωμετρικές απεικονίσεις, ευθείες γραμμές, γωνίες, πολύγωνα, κύκλους, τόξα, κ.ά. Οι μαθητές να προετοιμάζονται κατάλληλα για τις πανελλαδικές εξετάσεις στο Γραμμικό Σχέδιο. Να εξοικειωθούν με τις δυνατότητες των γεωμετρικών κατασκευών, προκειμένου να σχεδιάζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια και να πραγματοποιούν κατασκευές. Να χρησιμοποιούν ορθά τα όργανα, ώστε να διασφαλίζεται η απαιτούμενη ακρίβεια. Να είναι σε θέση να σχεδιάζουν υπό κλίμακα.

Επιπροσθέτως να είναι σε θέση να σχεδιάζουν απλές όψεις, ευθειών και απλών επιπέδων, σχημάτων για την παράσταση αντικειμένων σε τρία επίπεδα προβολής. Να γνωρίζουν στοιχεία των συμβάσεων για τις τομές ως προς την παράσταση των χαρακτηριστικών στοιχείων τους, και το συσχετισμό τους. Να γνωρίζουν διαφορετικά είδη τομών και τη χρησιμότητά τους. Να σχεδιάζουν τις ιδιαιτερότητες των αξονομετρικών προβολών σε σχέση με τα σχέδια όψεων. Να είναι σε θέση να σχεδιάσουν αξονομετρικά σχέδια αντικειμένων με απλές μορφές, ακολουθώντας κατάλληλη πορεία εργασίας. Να είναι σε θέση με δεδομένη την αξονομετρική προβολή ενός αντικειμένου να σχεδιάσουν τις τρεις όψεις του (πρόσωση, κάτοψη, αριστερή και πλάγια όψη) (ΥΠΠΕΘ,2018).

ΜΟΥΣΙΚΗ

Σκοπός της μουσικής αγωγής είναι πρωταρχικά η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση κατά την ακρόαση, εκτέλεση και δημιουργία μουσικής ως μιας από τις εκδηλώσεις καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργικότητας του ανθρώπου. Μέσω αυτού του σκοπού και παράλληλα προς αυτόν, η μουσική αγωγή αποβλέπει στη γενικότερη καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της

προσωπικότητας των μαθητών, μέσα από την ενεργητική ακρόαση, τις δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας και εκτέλεσης (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η Μουσική στο Νηπιαγωγείο σκοπεύει στην καλλιέργεια της αισθητικής ικανότητας και ευαισθησίας, στην κατανόηση και απόλαυση της μουσικής και στην απελευθέρωση της δημιουργικής ικανότητας των παιδιών. Κάθε παιδί φέρνει στο Νηπιαγωγείο τα δικά του μουσικά βιώματα, έχει τα δικά του ενδιαφέροντα και τις δικές του ικανότητες. Τονίζεται ότι όλα τα παιδιά έχουν μουσικές δυνατότητες και μπορούν να αναπτύξουν μουσικές ιδέες.

Η ανάπτυξη της μουσικής αντίληψης και ανάλογων δεξιοτήτων εξαρτάται από την ποιότητα, ποικιλία και καταλληλότητα των μουσικών εμπειριών, όπως αυτές δίνονται μέσα και έξω από την τάξη. Η Μουσική στο Νηπιαγωγείο θα πρέπει να περιλαμβάνει ποιοτικά παιδικά τραγούδια και μουσική διαφόρων πολιτισμών. Όλα τα παιδιά θα πρέπει να βιώνουν κατάλληλες μουσικές εμπειρίες μέσα σε ένα ευχάριστο περιβάλλον.

Τα παιδιά χρειάζεται να αποκτήσουν μουσικές δεξιότητες σχετικές με τον έλεγχο, το χειρισμό και την παρουσίαση του ήχου (δηλαδή να ακούν, να τραγουδούν, να παίζουν και να συνθέτουν).

Οι δεξιότητες αυτές περιλαμβάνουν:

α. ακουστική αντίληψη και διάκριση των ήχων

β. στοιχειώδη τεχνικό έλεγχο της φωνής και των οργάνων, ανάπτυξη και κατανόηση των μουσικών ιδεών.

Σε κάθε μουσικό έργο που ακούν ή στην εργασία τη δική τους ή των άλλων τα παιδιά θα πρέπει να μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα μουσικά στοιχεία και να τα χρησιμοποιούν για να εκφράσουν τις μουσικές τους ιδέες. Ως τέτοια μουσικά στοιχεία στη δημιουργία κάθε μουσικού έργου μπορεί να είναι τα εξής: ήχος, χροιά, ένταση - διάρκεια, σιωπή, παλμός, ρυθμός, ταχύτητα.

Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον. Διευκολύνει τα παιδιά με υλικά και με ποικίλες δραστηριότητες. Με προτάσεις και ερωτήσεις τα οδηγεί σε περαιτέρω μουσική εξερεύνηση. Ενεργοποιεί τα παιδιά να ακούν μουσική

και να παίζουν «με τη μουσική», να βιώνουν ομαδικές μουσικές εμπειρίες, να πειραματίζονται με τους ήχους, το τραγούδι, την κίνηση, με το παίξιμο οργάνων και τη «σημειογραφία» και να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες όπου είναι δυνατόν. Το τραγούδι και η χρήση της «σημειογραφίας» αποτελούν σημαντικές δραστηριότητες στις οποίες γίνεται συχνή αναφορά.

Αν αναπτύσσεται με συνέπεια, το τραγούδι αποτελεί μια κεντρική πηγή για την εκτέλεση, τη σύνθεση – δημιουργία. Το υλικό (ρεπερτόριο) που επιλέγεται πρέπει να ανταποκρίνεται στις δυνατότητες της φωνής της παιδικής ηλικίας. Στις μικρές ηλικίες θα πρέπει η έκταση των μελωδιών που θα χρησιμοποιηθούν να είναι περιορισμένη. Χρησιμοποιούμε τον όρο «σημειογραφία» για να αναφερθούμε σε κάθε μέσο έκφρασης των στοιχείων της μουσικής σε γραπτή μορφή. Τα μικρά παιδιά αποκτούν μια ιδέα των μουσικών στοιχείων (π.χ. του ψηλού /χαμηλού, δυνατού /σιγανού, μεγάλης διάρκειας /μικρής διάρκειας κ.ά.) μέσα από την επαναλαμβανόμενη παραγωγή και ακρόαση ήχων. Έτσι, για παράδειγμα, οι διαφορές στο ηχόχρωμα μπορούν να αποδοθούν με τη χρήση διαφορετικών χρωμάτων και οι διαφορές στη δυναμική (διαβαθμίσεις έντασης) με τη χρήση σχημάτων διαφορετικού μεγέθους (π.χ. μικροί και μεγάλοι κύκλοι). Μέσω τέτοιων αυτοσχεδιασμών και επινοήσεων τα παιδιά μπορούν να φτάσουν να αναγνωρίσουν την ανάγκη να καταγράψουν τη μουσική που δημιουργούν και να προσπαθήσουν να ανταποκριθούν σ' αυτήν την απαίτηση.

Η προσέγγιση της Μουσικής στο Νηπιαγωγείο πρέπει να εξασφαλίζει ότι η ακρόαση και η εφαρμογή της γνώσης και κατανόησης αναπτύσσονται μέσα από τις συσχετιζόμενες δεξιότητες της εκτέλεσης(έλεγχος ήχων μέσω τραγουδιού και παιξίματος οργάνου), μουσικής δημιουργίας (δημιουργία και ανάπτυξη μουσικών ιδεών) και αξιολόγησης (εκτίμηση και αναθεώρηση της εργασίας τους), όπως αυτά αναλύονται στο πρόγραμμα.

Οι στόχοι της Μουσικής Αγωγής στο Νηπιαγωγείο είναι τα παιδιά:

να ανταποκρίνονται σε σωστά σήματα, σύμβολα, συνθήματα και οδηγίες

να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τις ικανότητες που απαιτούνται για να εκτελούν, τα τραγουδώντας και παίζοντας διάφορα μουσικά όργανα και δικές τους «συνθέσεις»

να αναπαράγουν μουσικά ακούσματα με διάφορους τρόπους

να παρουσιάζουν τις εκτελέσεις τους

να αυτοσχεδιάζουν και να εκφράζονται μέσα από απλές μουσικές συνθέσεις να είναι σε θέση να αποτυπώνουν τα αποτελέσματα της προσπάθειάς τους να αναπτύξουν σταδιακά εκτίμηση προς τα μουσικά ακούσματα και να τα απολαμβάνουν να εκφράζουν τη γνώμη τους και τα συναισθήματά τους για διαφορετικά μουσικά ακούσματα (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Με τη διδασκαλία της Μουσικής στο Δημοτικό Σχολείο επιδιώκονται οι παρακάτω επιμέρους σκοποί: Οι μαθητές να ασκηθούν, ώστε να τραγουδούν ορθά για μεγαλύτερη ευχαρίστηση. Να αναπτύξουν την ακουστική ικανότητά τους. Να αναπτύξουν την ικανότητα να εκτιμούν και να ανταποκρίνονται σε αισθητικά στοιχεία της μουσικής. Να κατανοήσουν βασικά στοιχεία και έννοιες της θεωρίας, της μορφολογίας και της ιστορίας της μουσικής. Να έλθουν σε επαφή με τις παλαιότερες συνιστώσες της νεοελληνικής εθνικής μουσικής παράδοσης (το δημοτικό τραγούδι και το βυζαντινό εκκλησιαστικό μέλος) και να εκτιμήσουν την αξία τους. Να αναπτύξουν τις ατομικές μουσικές ικανότητές τους. Να συνειδητοποιήσουν τη σχέση της μουσικής με τις άλλες Τέχνες και τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στο σχολείο. Να αναπτύξουν, μέσω της Μουσικής, πνεύμα συνεργασίας, υπευθυνότητας, πειθαρχίας και επικοινωνίας, στοιχείων απαραίτητων για την κοινωνικοποίησή τους (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Με τη διδασκαλία της Μουσικής στο Γυμνάσιο επιδιώκονται οι παρακάτω επιμέρους σκοποί: Να αναπτυχθεί η ακουστική ικανότητα των μαθητών. Να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί η επιθυμία να τραγουδούν με τονική ακρίβεια. Να μάθουν τα σύμβολα της μουσικής και να τα χρησιμοποιούν για αναπαραγωγή και δημιουργία μουσικής. Να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί, στο μέτρο του δυνατού για κάθε μαθητή, η ικανότητα αναπαραγωγής (εκτέλεσης) και δημιουργίας

(σύνθεσης) μουσικής με σκοπό την προσωπική ικανοποίηση και την επικοινωνία με τους άλλους. Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τα βασικά στοιχεία και έννοιες της θεωρίας, της μορφολογίας και της ιστορίας της μουσικής. Να απολαμβάνουν την καλή μουσική, να την εκτιμούν και να επιδιώκουν να την ακούν. Να γνωρίσουν τις παλαιότερες συνιστώσες της νεοελληνικής εθνικής μουσικής παράδοσης (το δημοτικό τραγούδι και το βυζαντινό εκκλησιαστικό μέλος) και να καλλιεργηθεί η αγάπη τους προς αυτές. Να εκτιμούν τη μουσική κληρονομιά άλλων λαών. Να καλλιεργήσουν την ικανότητά τους να αξιολογούν και να επιλέγουν συνθέσεις της λαϊκής και ελαφράς μουσικής. Να αναπτύξουν τις ατομικές τους μουσικές ικανότητες. Να συνδέσουν τη μουσική με τις άλλες τέχνες και τα άλλα γνωστικά αντικείμενα. Να χρησιμοποιούν τη μουσική για να αναπτύσσουν πνεύμα ομαδικότητας, συνεργασίας, υπευθυνότητας, πειθαρχίας και επικοινωνίας. Να γνωρίσουν, να εξοικειωθούν και να χρησιμοποιούν τη σύγχρονη τεχνολογία για θέματα μουσικής (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

Στη συνέχεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στο ωρολόγιο πρόγραμμα του Ημερήσιου και Εσπερινού Γενικού Λυκείου υπάρχει στην Α' τάξη το επιλεγόμενο μάθημα της Καλλιτεχνικής Παιδείας όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το οποίο περιλαμβάνει τρία γνωστικά αντικείμενα. Στο τομέα της Μουσικής χρησιμοποιείται σε όσο το δυνατό περισσότερες τις ενότητες –αν όχι σε όλες– ακουστικό υλικό μέσω cd player, ώστε οι μαθητές/τριες (α) να ασκηθούν στην ενεργητική και προσεκτική ακρόαση μέσα στην τάξη και (β) δεύτερον, να έχουν μια ουσιώδη σχέση με τη μουσική, αφού αυτή ως τέχνη αφορά, βασικά, την ακοή. Μέσα στα πλαίσια αυτού του μαθήματος μέσα στη χρονιά πραγματοποιείται ένα δρώμενο/ project που ίσως είναι μια σχολική συναυλία, το οποίο ως βασικότερους στόχους έχει: να δώσει την ευκαιρία και τη δυνατότητα στους μαθητές (α) να εκφράσουν και να συνειδητοποιήσουν –με τη βοήθεια του διδάσκοντος/ουσα – το μουσικό ταλέντο που ίσως διαθέτουν, (β) να εξωτερικεύσουν τον εσωτερικό (και ψυχικό) τους κόσμο και (γ) εκφράζουν την προσωπικότητά τους μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο της ομάδας των συμμαθητών/τριών-συνομηλίκων τους (ΥΠΠΕΘ,2018).

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η Δραματική Τέχνη στο Νηπιαγωγείο είναι εκπαιδευτική διαδικασία κατά την οποία αναδεικνύονται ικανότητες και κλίσεις των παιδιών. Το παιδί με τη Δραματική Τέχνη εκφράζεται, δημιουργεί, επικοινωνεί, μαθαίνει για τον εαυτό του και τον κόσμο, εκτονώνεται, απελευθερώνεται. Μέσα σε ένα κλίμα εμπιστοσύνης, συντροφικότητας και ασφάλειας προσπαθεί να ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά, να κατανοήσει τον κόσμο, να σχηματίσει τη δική του αντίληψη για τα όσα συμβαίνουν γύρω του, να μεταμορφώσει την καθημερινότητα. Με την κίνηση, τη φωνή, το λόγο και τα υλικά που επιλέγει, εκφράζει, μόνο του ή σε συνεργασία με άλλους, εμπειρίες, συναισθήματα και ιδέες. Δηγείται ή πλάθει ιστορίες. Χειρίζεται αντικείμενα και τους αποδίδει νέες σημασίες. Σημειώνεται ότι η πολυχρωμία και η πολυμορφία των υλικών ερεθίζουν τη φαντασία και την εφευρετικότητα των παιδιών και τα οδηγούν σε νέους δρόμους. Η κοινή δράση με τα άλλα παιδιά οδηγεί στην ανάγκη της οργάνωσης και της αποδοχής κανόνων. Το παιδί μαθαίνει να δημιουργεί μέσα από το διάλογο, να ανακαλύπτει τις δυνατότητές του, να μοιράζεται φόβους και ανησυχίες και να συνεργάζεται.

Ο εκπαιδευτικός συμμετέχει στη διαδικασία, παίζει ρόλους, εμπυχώνει τα παιδιά, προκαλεί τη φαντασία τους με ερωτήσεις και ενισχύει την πρωτοβουλία τους. Εξασφαλίζει το κατάλληλο περιβάλλον και τα απαραίτητα υλικοτεχνικά μέσα. Μέσα σε ένα κατάλληλα οργανωμένο χώρο και σε κλίμα ασφάλειας, αποδοχής και εμπιστοσύνης τα παιδιά ενθαρρύνονται ώστε: να εκφράζονται με το ελεύθερο δραματικό παιχνίδι, να αναπτύσσουν τη δημιουργικότητα τους, να γνωρίζουν τον εαυτό τους και τον κόσμο, να εκφράζονται με το δημιουργικό δράμα και να αναπτύσσουν τη γλώσσα, να καλλιεργούν την επικοινωνία και να αξιοποιούν στο πλαίσιο των δυνατοτήτων τους την τεχνολογία, να εκφράζονται με τον αυτοσχεδιασμό και τη μίμηση, να επιλέγουν και να χρησιμοποιούν δημιουργικά διάφορα υλικά, να εξοικειώνονται με τις τεχνικές του κουκλοθέατρου και του θεάτρου σκιών, να “παίζουν” δημιουργικά με τις κούκλες και τις μαριονέτες, να συνεργάζονται και να δημιουργούν από κοινού, να αναπτύσσουν την αισθητική τους

αντίληψη και έκφραση ,να αποκτούν θεατρική παιδεία και να δημιουργούν πολλαπλής φύσης καλλιτεχνικά δημιουργήματα (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Γενικός σκοπός της διδασκαλίας του Θεάτρου στο Δημοτικό σχολείο είναι να ενθαρρυνθούν οι μαθητές ώστε να αναπτύξουν ικανότητες και κλίσεις για να μπορέσουν να λειτουργήσουν αρμονικά τόσο ως αυτόνομες προσωπικότητες όσο και μέσα στην ομάδα. Ειδικότερα επιδιώκεται: Η ενθάρρυνση της δημιουργικής έκφρασης. Η γνωριμία του παιδιού με τον εαυτό του, η συνεργασία και η αρμονική ένταξή του στην ομάδα. Η ανάπτυξη των φυσικών και διανοητικών ικανοτήτων και η καλλιέργεια του ψυχικού κόσμου. Η διαμόρφωση αισθητικής - καλλιτεχνικής αντίληψης και κριτηρίου και η παραγωγή καλλιτεχνικού προϊόντος (οι μαθητές ως δέκτες και δημιουργοί). Η γνωριμία με άμεσο τρόπο με καλλιτεχνικά - πολιτιστικά επιτεύγματα τόσο της πατρίδας του όσο και των άλλων πολιτισμών. Η απόκτηση συγκεκριμένων γνώσεων για το θέατρο και τις άλλες τέχνες, καθώς και για τη σχέση τους με τον πολιτισμό και την κοινωνία. Η δημιουργική ανάπτυξη των εκφραστικών δεξιοτήτων του μέσα από το λόγο και τη γλώσσα. Η δημιουργική πρωτότυπη παραγωγή δραματικών κειμένων. Η γνωριμία της ιστορίας των ιδεών και ρευμάτων στο χώρο της Θεατρικής Τέχνης, που συνέβαλαν στην εξέλιξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού, και η κατανόηση της αξίας της διαπολιτισμικής και πολυπολιτισμικής αγωγής. Η συνειδητοποίηση της έννοιας του ρόλου. Η συλλογική καλλιτεχνική δημιουργία (θεατρική παράσταση). Η άμεση ενεργοποίηση, η συμμετοχή και η παρέμβαση του μαθητή στη διδακτική διαδικασία. Η παραγωγική διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων μέσα από τις εφαρμογές του δράματος, καθώς και η σύνδεση της θεωρίας με την πράξη (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι σκοποί της Θεατρικής Αγωγής στο Γυμνάσιο συνδέονται με εκείνους του Δημοτικού σχολείου. Επιπλέον στο Γυμνάσιο επιδιώκεται ο μαθητής : Να καλλιεργήσει τις φυσικές και διανοητικές ικανότητες καθώς και τα συναισθήματα του. Να αναπτύξει δημιουργικά τις εκφραστικές δεξιότητές του μέσα από το λόγο και τη γλώσσα. Να κοινωνικοποιηθεί και να ενταχθεί οργανικά ομάδα. Να συνειδητοποιήσει την έννοια του ρόλου. Να αποκτήσει συγκεκριμένες γνώσεις για το θέατρο και την τέχνη, καθώς και για τη σχέση τους με τον πολιτισμό και την κοινωνία. Να έλθει σε επαφή με την ιστορία των ιδεών και ρευμάτων στο χώρο της Θεατρικής Τέχνης, που συνέβαλαν στην εξέλιξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού, και να κατανοήσει την αξία της διαπολιτισμικής και πολυπολιτισμικής αγωγής. Να ενεργοποιηθεί άμεσα ώστε να συμμετέχει και να παρεμβαίνει στην παιδαγωγική διαδικασία. Να προσεγγίσει διαθεματικά τη γνώση με την παραγωγική διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων μέσα από τις εφαρμογές του δράματος, καθώς και τη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη. Να εξοικειωθεί με την δημιουργική πρωτότυπη παραγωγή δραματικών κειμένων. Να συμμετέχει ενεργά σε συλλογική καλλιτεχνική δημιουργία (θεατρική παράσταση). Να διαμορφώσει αισθητική αντίληψη και κριτήριο, τόσο ως δέκτης - θεατής όσο και ως δημιουργός καλλιτεχνικού έργου.

Επιπλέον στο Γενικό Λύκειο πραγματοποιείται στη Α' τάξη το επιλεγόμενο μάθημα που αναφέρθηκε νωρίτερα, η Καλλιτεχνική Παιδεία. Σε αυτό το μάθημα υπάρχει η κατεύθυνση των Στοιχείων Θεατρολογίας. Σε αυτό το μάθημα ο εκπαιδευτικός εμβαθύνει περισσότερο ή λιγότερο σε συγκεκριμένα κεφάλαια των βιβλίων, λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο των μαθητών, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους για συγκεκριμένα θέματα, καθώς και την υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου. Η διδασκαλία του θεάτρου χωρίζεται σε τρία επίπεδα, με κριτήριο τον βασικό σκοπό στο κάθε επίπεδο. Στο πρώτο επίπεδο είναι η έκφραση – δημιουργία, στο δεύτερο επίπεδο είναι η καλλιτεχνική δημιουργία-θεατρική παράσταση και το τρίτο επίπεδο είναι το θέατρο και η κοινωνία (ΥΠΠΕΘ,2018).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στην προσχολική ηλικία τα παιδιά δεν είναι ακόμα ικανά να διαβάσουν μόνα τους βιβλία και να εκφραστούν γράφοντας δικά τους κείμενα. Παρόλα αυτά στο πλαίσιο του ΔΕΠΠΣ που αφορά το Παιδί και Γλώσσα τα παιδιά έρχονται σε επαφή με δραστηριότητες που αφορούν τη Λογοτεχνία η οποία αποτελεί κι αυτή μια τέχνη έκφρασης. Στο Νηπιαγωγείο υπάρχει η δανειστική βιβλιοθήκη από την οποία τα παιδιά δανείζονται παιδικά παραμύθια και έρχονται σε μια πρώτη επαφή με τη Λογοτεχνία. Η βιβλιοθήκη του Νηπιαγωγείου οργανώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε τα παιδιά να είναι σε θέση να δανείζονται εικονογραφημένα βιβλία με παραμύθια λαϊκά και έντεχνα, μύθους, θρύλους, λαχνίσματα, ποιήματα, γλωσσοδέτες, μικρά θεατρικά, αλλά και εικονογραφημένα περιοδικά και λευκώματα καθώς και βιβλία ή έντυπα εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα που απευθύνονται στις μικρές ηλικίες και τα οποία μπορούν να τα επιστρέφουν στη θέση τους . Έτσι έρχονται σε επαφή με τη Παιδική Λογοτεχνία (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στο Δημοτικό το μάθημα της λογοτεχνίας δεν διδάσκεται ως ένα μάθημα Τέχνης αλλά είναι συνδεδεμένο με το μάθημα της Γλώσσας. Σκοπός είναι η επαφή του παιδιού των δύο πρώτων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου με καταξιωμένα από άποψη αισθητική κείμενα κυρίως της ελληνικής, έντεχνης και λαϊκής λογοτεχνίας, η εξοικείωσή του με το εξωσχολικό βιβλίο και η ενθάρρυνσή του να αναπτύξει τη δημιουργική του φαντασία.

Τα λογοτεχνικά κείμενα προσεγγίζονται στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας, ως είδη – ή και επίπεδα – λόγου, όπως προσεγγίζονται και τα άλλα είδη λόγου. Στο βαθμό που η λογοτεχνία προσφέρεται ως υλικό της γλωσσικής διδασκαλίας, αξιοποιείται για την εναργέστερη προβολή της δομής, της λειτουργίας

και των ορίων της γλώσσας, ειδικότερα όταν προσεγγίζονται ακραίες ποιητικές, φραστικές επιλογές.

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του Προγράμματος, κρίνεται σκόπιμη η μερική αποσύνδεση της διδασκαλίας των λογοτεχνικών κειμένων από τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, γιατί η λογοτεχνία παίζει ένα σημαντικό ρόλο στη γλωσσική και γενικότερα στην αισθητική καλλιέργεια του ατόμου, στην ευαισθητοποίησή του απέναντι στα προβλήματα της ζωής, αλλά τα λογοτεχνικά κείμενα δεν αποτελούν τα μοναδικά (ή όχι πάντα τα καταλληλότερα) πρότυπα γλωσσικής έκφρασης.

Τα λογοτεχνικά κείμενα αξιοποιούνται με τη διακειμενική τους προσέγγιση (σύνδεση και σύγκριση με ανάλογα κείμενα), την ερμηνεία βάσει του περικειμένου τους (πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες παραγωγής του κειμένου, την εποχή του, τον δημιουργό του), καθώς και με τη μελέτη των στοιχείων της μορφής και της δομής τους, ιδιαίτερα αυτών που χαρακτηρίζουν το είδος στο οποίο ανήκει το λογοτέχνημα, χωρίς όμως τάση εξάντλησης και χωρίς σχολαστικισμό.

Η λογοτεχνία διδάσκεται και στο πλαίσιο των άλλων μαθημάτων και της σχολικής ζωής. Το κείμενο οποιουδήποτε σχολικού βιβλίου μπορεί να συνοδεύεται από λογοτεχνικό κείμενο ανάλογου θέματος. Επίσης, διδάσκεται, κυρίως, σε συνδυασμό με τα μαθήματα των καλλιτεχνικών και της μουσικής και - όταν προσφέρονται - με το θέατρο, τον χορό και την όπερα, κατά περίπτωση.

Εξάλλου κρίνεται σκόπιμο να διαπιστώνουν τα παιδιά, με τρόπο βιωματικό και χωρίς αναλύσεις, τα παράλληλα εκφραστικά μέσα διάφορων ειδών τέχνης της ίδιας τεχνοτροπίας. Για παράδειγμα, με ποια μέσα παρουσιάζει ένα θέμα ο Οδ. Ελύτης και με ποια ο Ν. Εγγονόπουλος. Αντίστροφα, να αντιπαρατίθενται εκφραστικά μέσα και νοοτροπίες μεταξύ λογοτεχνών και καλλιτεχνών, γενικά, από διαφορετικές σχολές για το ίδιο θέμα.

Παράλληλα κρίνεται σκόπιμη η σύνδεση της λογοτεχνίας με το παιχνίδι, με την ψυχαγωγία, την καλλιέργεια του συναισθήματος καθώς και με τον προβληματισμό-διάλογο πάνω σε ποικίλα θέματα. Τα λογοτεχνικά κείμενα του Ανθολογίου -ή αυτά που παρουσιάζονται την ώρα της ελεύθερης ανάγνωσης- είναι καλό να συνοδεύονται από παιγνιώδεις δραστηριότητες φιλιαναγνωσίας. Τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να πραγματοποιούνται μέσα στην τάξη ή στο χώρο της

σχολικής βιβλιοθήκης. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις εξής: Διαγωνισμοί ανάγνωσης λογοτεχνικών κειμένων, βιβλιοαινίγματα – βιβλιοκουίζ, παρουσιάσεις βιβλίων είτε από το δάσκαλο είτε από τους μαθητές με παιγνιώδεις τρόπους, συνεχής σιωπηρή ανάγνωση, ανάγνωση βιβλίων με αφορμή γεγονότα της επικαιρότητας ή πολιτιστικές δραστηριότητες της τάξης, π.χ. δημιουργία ανθολογιών, ανεύρεση βιβλίων με ένα συγκεκριμένο θέμα, πληροφορίες για συγγραφείς, σύγκριση των διασκευών γνωστών παραμυθιών κ.ά. ,θέσπιση αναγνωστικών βραβείων, σύνδεση λογοτεχνικών κειμένων με δραστηριότητες θεατρικής έκφρασης (αυτοσχεδιασμοί, παντομίμα, διασκευή λογοτεχνικών κειμένων σε θεατρικό σενάριο κ.ά.), δραστηριότητες που αφορούν το εικονογραφημένο βιβλίο, αφήγηση, δημιουργικό γράψιμο, παρουσίαση λογοτεχνικών βιβλίων σε ψηφιακούς δίσκους δεδομένης μνήμης(CD-ROM), σύνδεση της λογοτεχνίας με τη ζωγραφική, τη μουσική και άλλες μορφές τέχνης. Επιπλέον τη χρήση μελοποιημένης ποίησης, προσκλήσεις συγγραφέων, διοργάνωση εκθέσεων βιβλίου από δασκάλους, γονείς, μαθητές, διαγωνισμοί εικονογράφησης και βιβλιοδεσίας. Ενδείκνυται ακόμη η ανάγνωση βιβλίων, κειμένων, επίκαιρων ειδήσεων που στοχεύουν στην κοινωνική ενσωμάτωση όλων των παιδιών (παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και όχι) (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο γενικός σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος της λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο είναι η ενδυνάμωση της μορφωτικής επάρκειας, της επικοινωνιακής ικανότητας και της συναισθηματικής ανάπτυξης των μαθητών μέσα από την ανάγνωση, κατανόηση και ερμηνεία αξιόλογων έργων σημαντικών ελλήνων και ξένων λογοτεχνών. Τα λογοτεχνικά κείμενα είναι φορείς εθνικών, οικουμενικών και διαπολιτισμικών αξιών. Η επαφή με αντιπροσωπευτικά έργα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, εθνικής και παγκόσμιας, διευρύνει τα όρια της προσωπικής εμπειρίας και ευαισθησίας των μαθητών και τους καθιστά ανθρώπους ικανούς να αξιοποιούν ενεργητικά τη γνώση, να αναπτύσσουν τις αισθητικές αντιλήψεις τους, να παίρνουν κριτική θέση απέναντι σε βασικά ζητήματα της ατομικής και κοινωνικής ζωής και να διαμορφώνουν επιλεκτικά και υπεύθυνα τις προσωπικές τους στάσεις και πεποιθήσεις. Επιπλέον, η ανάγνωση και η ερμηνευτική προσέγγιση των λογοτεχνικών

έργων διεγείρει τη βιωματική συμμετοχή των μαθητών, καλλιεργεί μια σταθερή σχέση με τη λογοτεχνία και την ανάγνωση, ευαισθητοποιεί, εμπλουτίζει την εμπειρία, αναπτύσσει τη φαντασία, καλλιεργεί τη γλώσσα και αφυπνίζει καλλιτεχνικές δεξιότητες. Τέλος, η γνώση και η αξιοποίηση στοιχείων ιστορίας και θεωρίας της λογοτεχνίας συντελούν στην ανάπτυξη της ικανότητας αξιολόγησης των έργων και αναγνώρισης της ποιότητας του λόγου. Με αυτή την προοπτική αναδεικνύεται η αξία της λογοτεχνίας ως μορφωτικού αγαθού στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής παιδείας και της δημοκρατικής εκπαίδευσης, καθώς και η συμβολή της στην ισοτιμία των ανθρώπων και των πολιτισμών και στην προβολή της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του ελληνικού λόγου και πολιτισμού (Δ.Ε.Π.Π.Σ.,2011).

Στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Α΄, Β΄ και Γ΄ Λυκείου που είναι μάθημα Γενικής Εκπαίδευσης μελετώνται αντιπροσωπευτικά έργα με κριτήριο την ιστορική εξέλιξη της λογοτεχνίας μας από τον 9ο αιώνα μ.Χ. μέχρι τα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα. Παράλληλα, μελετώνται έργα ξένης λογοτεχνίας. Επιχειρείται μια σκιαγράφηση της ιστορικής εξέλιξης της νεοελληνικής λογοτεχνίας εντοπίζοντας τη θεματική ανανέωση και τη βαθμιαία διαμόρφωση της νεοελληνικής συνείδησης, καθώς και τις μεταβολές στη γλώσσα, στους εκφραστικούς τρόπους και στη στιχουργική (ΥΠΠΕΘ,2018).

Τελικώς υπάρχει το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας που ανήκει στην Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών της Γ΄ Λυκείου το οποίο είναι ένα μάθημα που εξετάζεται στις Πανελλήνιες Εξετάσεις. Με τη διδασκαλία των κειμένων στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας επιδιώκεται: η καλλιέργεια της ικανότητας του μαθητή να εξασφαλίζει τις θεμελιώδεις πληροφορίες από το κείμενο, η καλλιέργεια των αναγνωστικών και δημιουργικών δεξιοτήτων που διευκολύνουν την κατανόηση και απόλαυση σημαντικών λογοτεχνικών έργων, η αναγνώριση της ποιότητας και η αποτίμηση του ρόλου των λογοτεχνικών κειμένων στη διαμόρφωση της πολιτιστικής μας ταυτότητας, η ενίσχυση και η εκλέπτυνση της αφαιρετικής ικανότητας έτσι ώστε η βιωματική ανταπόκριση και η συμμετοχή στα λογοτεχνικά κείμενα να είναι ουσιαστική, η ανάπτυξη ιδιαίτερων ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και συμπεριφορών έτσι ώστε οι μαθητές να γίνουν ικανοί και δημιουργικοί αναγνώστες των λογοτεχνικών κειμένων (ΥΠΠΕΘ,2018).

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν συμβεί αλληπάλληλες μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση όσο αφορά το κομμάτι της Καλλιτεχνικής Παιδείας. Η ίδια δέχτηκε υποβάθμιση και απαξίωση. Η τέχνη αποτελεί μια διανοητική και χειρωνακτική διαδικασία.

Το περιεχόμενο της διδασκαλίας της Τέχνης καλύπτει, ανεξάρτητα από συμβατικές ταξινομήσεις, ένα ειδικό πεδίο της ανθρώπινης γνώσης και εμπειρίας. Είναι προφανές ότι το περιεχόμενο της διδασκαλίας της τέχνης δεν μπορεί και δεν είναι δυνατόν να ταυτιστεί ή συγχωνευτεί με εκείνο των σπουδών οποιωνδήποτε επιστημών (είτε των ανθρωπιστικών, είτε των θετικών), λειτουργεί ωστόσο σαν ένας ιδιόμορφος ενοποιητικός κρίκος ανάμεσά τους, αγγίζοντας και επαναπροσδιορίζοντας θεμελιακά στοιχεία και πλευρές τους, με τους τρόπους, τα μέσα και τις μεθόδους της τέχνης. Το μάθημα των Εικαστικών Τεχνών στο Γυμνάσιο παραμένει μονόωρο ενώ στο Γενικό Λύκειο υπάρχουν κάποια θεωρητικά μαθήματα που αφορούν τις Εικαστικές Τέχνες αλλά είναι επιλεγόμενα υποβαθμίζοντας έτσι την ανάγκη για Καλλιτεχνική εκπαίδευση (Παληκώστας & Χατζής, 2012).

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η παροχή υψηλού επιπέδου μουσικής αγωγής αποτελεί μέλημα και χρόνια επιδίωξη των εκπαιδευτικών της μουσικής. Η θέση της μουσικής αγωγής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και η ποιότητα της παρεχόμενης μουσικής αγωγής σήμερα είναι σαφώς πολύ καλύτερη απ' ό,τι 30 χρόνια πριν. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι πολλά βήματα μπορούν και πρέπει να γίνουν ακόμη. Η μουσική αγωγή δεν αμφισβητείται πλέον ως ένα γνωστικό αντικείμενο άξιο

συμπερίληψης στα αναλυτικά προγράμματα όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, η έλλειψη των κατάλληλων προϋποθέσεων για μουσική αγωγή σύμφωνη με τις απαιτήσεις των καιρών, ο περιορισμός των ωρών διδασκαλίας της μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και η αναληψία των αρμόδιων φορέων για την επιμόρφωση του κλάδου δημιουργούν μια σύγχυση σχετικά με την αξία που αποδίδεται στη μουσική αγωγή και τον ουσιαστικό ρόλο της στην εκπαίδευση (Μαγαλιού, 2005).

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Στη πρωτοβάθμια κυρίως εκπαίδευση και ιδιαίτερα στο Νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού το Θεατρικό Παιχνίδι και η Δραματοποίηση είναι οι μέθοδοι επαφής των μικρών παιδιών με το θέατρο. Επιπλέον το θέατρο υπάρχει υπό τη μορφή δραματικού κειμένου, ως μέρος της διδακτέας ύλης, ιδιαίτερα στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση (αρχαία τραγωδία), (Γραμματάς,2015). Κάποιοι από τους στόχους της Θεατρικής Αγωγής είναι η καλλιέργεια και ανάπτυξη του αισθητικού κριτηρίου των παιδιών, η ευαισθητοποίησή τους στην Τέχνη και τον πολιτισμό με σκοπό να μπορούν να προσεγγίσουν, να εκτιμήσουν και να ερμηνεύσουν τα έργα Τέχνης, και να προβούν στην αντίστοιχη πρωτότυπη δημιουργία, μέσα από τα δικά τους καλλιτεχνικά προϊόντα.

Η τελευταία παράμετρος που είτε παρέμενε ανενεργός, είτε περιθωριοποιημένη, ανάμεσα στις άλλες, είναι που αποτελεί το βασικό ζητούμενο για την εισαγωγή της Θεατρικής Παιδείας της Τέχνης και του Πολιτισμού και την αναβάθμιση της διδασκαλίας της Θεατρικής και Αισθητικής Αγωγής σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη έμφαση στο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό. Η Θεατρική Αγωγή δεν μπορεί παρά να αρχίζει ήδη από τα πρώτα στάδια της προσχολικής ηλικίας, όταν η παιδεία στο σύνολό της παρέχεται υπό μορφή παιχνιδιού και εξοικείωσης των ανηλίκων υποκειμένων που βρίσκονται στην πιο τρυφερή ηλικία της ζωής τους (Παπακώστα,2015)

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Όπως φαίνεται κι από τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών, η Λογοτεχνία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το μάθημα της Γλώσσας στη προσχολική και στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

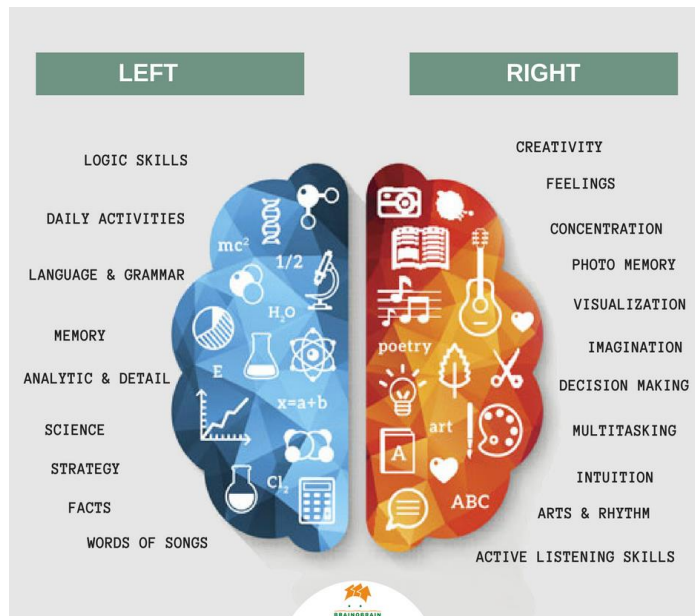
Βλέποντας την ιστορία του μαθήματος στην ελληνική εκπαίδευση, διαπιστώνουμε ότι υπηρέτησε κατά καιρούς το μάθημα της Γλώσσας, της Ιστορίας και την εθνική ιδεολογία (Βαρελάς, 2007:9-36, Κουμπάρου- Χανιώτη, 2003) και ότι δεν έχει βρει, ακόμα, τη θέση του σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης (Αργυροπούλου, 2005: 112- 121, 2006, Αραβανή, 2006: 67-75), διότι, δυστυχώς, τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο κυρίως στην Γ' τάξη, η Λογοτεχνία θυσιάζεται για τη διδασκαλία της Γλώσσας. Έτσι, ο καθοριστικός ρόλος της Λογοτεχνίας ως μορφωτικής δύναμης για την ανάπτυξη και την οικοδόμηση του αξιακού συστήματος των μαθητών υποβαθμίζεται με όλες τις μακροχρόνιες συνέπειες για τη ζωή του νέου ανθρώπου. (Αργυροπούλου, Πατούνα & Βαρέση, 2009).

Ο τρόπος διδασκαλίας της λογοτεχνίας στο σχολείο καταργεί το βασικό συστατικό της, τον «πυρήνα» της που είναι ο συνδυασμός της σκέψης με την αναγνωστική απόλαυση. Η λογοτεχνία είναι το θεμέλιο της γενικής παιδείας. Είναι το βασικό αντίδοτο στη νοοτροπία της παραπαγαλίας (Θεοδωρόπουλος, 2014).

Είναι άξιο να αναφερθεί το γεγονός ότι όλες αυτές οι παραπάνω μορφές Τέχνης χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία μιας σχολικής πολιτιστικής εκδήλωσης. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στο σχολείο μπορεί να αφορούν εθνικές επετείους (λ.χ. 28^η Οκτωβρίου, 25^η Μαρτίου, Γιορτή Πολυτεχνείου κ.α.), γιορτές θρησκευτικής συνείδησης (λ.χ. γιορτή Χριστουγέννων, γιορτή των Τριών Ιεραρχών) , επετείους ειδικής αναφοράς (λ.χ. ο εορτασμός της λήξης του σχολικού έτους, παγκόσμια ημέρα παιδικού βιβλίου, γιορτές τοπικού χαρακτήρα κ.α.) , επετείους κοινωνικής ευαισθητοποίησης (παγκόσμια ημέρα προστασίας του περιβάλλοντος, παγκόσμια ημέρα δικαιωμάτων του παιδιού κ.α.). Οι Εικαστικές τέχνες, η Μουσική, το Θέατρο και η Λογοτεχνία αποτελούν το κύριο εργαλείο για τη πραγματοποίηση μιας πολιτιστικής εκδήλωσης. Μέσα από εικαστικές κατασκευές,

θεατρικά παιχνίδια και δραματοποιήσεις, μουσικές εκδηλώσεις της σχολικής χορωδίας και απαγγελίες ποιημάτων, οι μαθητές έρχονται σε επαφή ταυτόχρονα με τη παράδοση, τα κοινωνικά θέματα, την ιστορία, τον πολιτισμό και τη κουλτούρα.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΛΟΠΛΕΥΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η συμβολή της τέχνης στον άνθρωπο είναι ανυπολόγιστη. Η διδασκαλία της Τέχνης είναι μια δραστηριότητα μέσα από την οποία ένας άνθρωπος, ένα παιδί μπορεί να κινητοποιήσει τη φαντασία του, επίσης είναι μια δραστηριότητα που μπορεί να επηρεάσει τον ψυχισμό του, να του παρέχει μια νέα γνώση, να συμβάλει στην ανάπτυξη καινούργιων δεξιοτήτων μη σταματώντας στο στάδιο της νοητικής σύλληψης αλλά προχωρώντας και στην μορφολογική πραγμάτωση. Οι εικαστικές δραστηριότητες μπορεί να είναι σχέδιο, ζωγραφική, κατασκευές, τρισδιάστατα έργα, παρατήρηση και σχολιασμός πινάκων και εικονογραφήσεων και παιδικών βιβλίων. Η αξία τους μπορεί να διαπιστωθεί μέσα από τ' ότι τα πιο πολλά παιδιά ασχολούνται με αυτές από μικρή ηλικία για να επικοινωνήσουν εκφράζοντας τις γνώσεις τους, τα συναισθήματά τους, τις εντυπώσεις τους και να περιγράψουν εικόνες της καθημερινότητας στην οποία ζουν (Ζωγράφος & Κωτσαλίδου.,2016).

Σύμφωνα με τη Charman (1993) μέσα από τη διδασκαλία της τέχνης το παιδί επιτυγχάνει την προσωπική του πλήρωση χρησιμοποιώντας τη τέχνη ως εκφραστικό

μέσο διασαφήνισης των συναισθημάτων του και αντίληψης του κόσμου. Του δίνεται επίσης η δυνατότητα να εκτιμήσει τη καλλιτεχνική κληρονομιά και κουλτούρα μέσα από τη διερεύνηση, τη συζήτηση και την εκτίμηση έργων τέχνης δικών του και άλλων εντός κι εκτός σχολείου. Επιπρόσθετα του παρέχει μια συνείδηση του κοινωνικού ρόλου της τέχνης και των συναισθημάτων ανθρώπων που ανήκουν σε άλλες κοινωνικές κουλτούρες.

Παρόμοια κι ο Eisner (2002) υπογραμμίζει πως η προσφορά της διδασκαλίας της τέχνης στους μαθητές είναι ωφέλιμη, πολύμορφη και πολυδιάστατη. Μέσα από τις τέχνες τα παιδιά εξασκούν τη κριτική τους σκέψη, μαθαίνουν να αναζητούν πολλαπλές λύσεις για προβλήματα, μαθαίνουν να ερμηνεύουν τον κόσμο με πολλαπλούς τρόπους, να είναι ευέλικτοι στην επίλυση προβλημάτων ανάλογα με τις περιστάσεις και τις ευκαιρίες και να αντιλαμβάνονται ότι τα όρια μιας γλωσσικής ικανότητας δε καθορίζουν τα όρια της γλώσσας. Επιπλέον μέσα από τη τέχνη διδάσκεται το ότι οι μικρές διαφορές μπορούν να προκαλέσουν επιπτώσεις που είναι μεγάλες και παρέχεται η ευκαιρία στο παιδί να εκφράσει κάτι που δεν μπορεί να ειπωθεί με λόγια και να μάθει να σκέφτεται μέσω των υλικών του ούτως ώστε να κάνει μια εικόνα πραγματικότητα. Συνολικά οι τέχνες βοηθούν στην απόκτηση μοναδικών εμπειριών και ανακάλυψης των πραγμάτων που είναι ένα παιδί ικανό να κάνει και η θέση των τεχνών στο σχολείο συμβολίζει για τους νέους αυτό που οι ενήλικες θεωρούν σημαντικό.

Γενικά οι Τέχνες συμβάλλουν στη βελτίωση των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών όλων των ηλικιών αυξάνοντας την ενσυναίσθηση τους, ενισχύοντας τη θεωρία του νου και ενδυναμώνοντας τις δεξιότητες τους που σχετίζονται με την επίλυση συγκρούσεων.

Συμβολή των Εικαστικών Τεχνών

Εξετάζοντας τη συμβολή των εικαστικών τεχνών στην ανάπτυξη του παιδιού παρατηρείται μια συμβολή στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, έχοντας σχέση με όλους του τομείς ανάπτυξής του που είναι η σωματική ανάπτυξη (τα παιδιά ζωγραφίζοντας για παράδειγμα χρησιμοποιούν τα χέρια τους, τον θώρακά τους και

τους μύες των χεριών τους), η κοινωνική ανάπτυξη (μαθαίνουν να αλληλεπιδρούν με θετικό τρόπο με άλλους, να μοιράζονται, να περιμένουν τη σειρά τους), η συναισθηματική ανάπτυξη (εκφράζουν τα συναισθήματα τους, τις ιδέες τους για ανθρώπους, μέρη, εμπειρίες, γεγονότα), η γνωστική ανάπτυξη (μέσα από τη δημιουργία τέχνης που καθρεφτίζει ό,τι γνωρίζει ένα παιδί για τον κόσμο, εξασκούνται και αναπτύσσονται πνευματικές ικανότητες όπως η συγκέντρωση, η ενασχόληση με το έργο και η παρακολούθηση μέχρι ολοκλήρωσης του) και ολοκληρώνοντας η τέχνη σχετίζεται και με την δημιουργική ανάπτυξη του παιδιού επιτρέποντας του να τη χρησιμοποιήσει ως μέσο έκφρασης της δημιουργικότητας, της γνησιότητας και της μοναδικότητας του, δίνοντας στην φαντασία του τη δυνατότητα να πάρει μορφή μέσω αυτής (Schirmacher., 1998).

Όντας το σχέδιο κομμάτι των Εικαστικών Τεχνών και μια δραστηριότητα που συνδέεται με την ανάπτυξη του παιδιού και την ικανότητα του να συγκρατεί ταυτοχρόνως στο νου του διάφορες απόψεις ενός αντικειμένου (Ζωγράφος & Κωτσαλίδου, 2016) , είναι σημαντικό να διερευνηθούν τα στάδια ανάπτυξης του παιδικού σχεδίου/ιχνογραφήματος.

Σύμφωνα με τους Cole & Cole (2002) τα στάδια ανάπτυξης ενός παιδικού σχεδίου είναι τέσσερα. Στην ηλικία των 2-5 ετών το στάδιο ονομάζεται Κακογράφημα, ένα στάδιο στο οποίο είναι χαρακτηριστική η ψυχοσωματική εκγύμναση και οι δραστηριότητες ενός παιδιού μπορούν να εκφραστούν συνήθως με τη κινητική έκφραση. Στη συνέχεια στην ηλικία των 4 ετών έχουμε το στάδιο Γραμμή όπου η ανθρώπινη μορφή γίνεται το επίκεντρο. Το τρίτο στάδιο ονομάζεται Περιγραφικός συμβολισμός και είναι στην ηλικία 5-6 ετών και το κύριο ενδιαφέρον του παιδιού είναι το παιχνίδι και το παιδί δεν αξιολογεί μόνο αυτό που κάνει αλλά και το πώς το κάνει και συνηθίζει να αναπαριστά την ανθρώπινη μορφή με σχετική ακρίβεια σαν ένα συμβολικό σχήμα. Περνώντας στο τέταρτο στάδιο τον Περιγραφικό ρεαλισμό στην ηλικία 7-8 ετών παρατηρείται μια επικέντρωση στα εγωκεντρικά ενδιαφέροντα του παιδιού, στους σκοπούς που επιδιώκει. Το σχέδιο του παιδιού παρόλο που έχει αυθορμησία μπορεί να υπακούσει σε εντολές της λογικής κι όχι μόνο της όρασης. Το πέμπτο στάδιο μεταξύ 9-10 ετών ονομάζεται Οπτικός Ρεαλισμός, το σχέδιο έχει ως πρότυπο τη φύση και συνηθίζει να αποδίδεται με περίγραμμα, με στοιχεία φωτοσκίασης η προοπτικής. Στην ηλικία 11-14 ετών στο έκτο στάδιο της Καταπίεσης το παιδί περνάει σε μια περίοδο πιο πιεστική και αργή που

αποθαρρύνεται και οι προτιμήσεις του στη ζωγραφική αφορούν συμβατικά σχέδια και η ανθρώπινη φιγούρα αποφεύγεται. Στο έβδομο στάδιο της Καλλιτεχνικής Αναβίωσης στην ηλικία των 15 ετών, μια ηλικία εφηβείας, τα εικαστικά έργα ενός παιδιού έχουν να διηγηθούν μια ιστορία και χρησιμοποιείται το σχέδιο ως μια τεχνική και μηχανική διέξοδος.

Ο Piaget(2002) παρουσιάζει κι εκείνος τα στάδια από τα οποία περνούν οι προσπάθειες των παιδιών στο σχέδιο. Σύμφωνα με τον ίδιο τα στάδια είναι τέσσερα. Το πρώτο στάδιο ονομάζεται Τυχαίος Ρεαλισμός και είναι στην ηλικία των 18 μηνών-3 ετών , μέσα από τα πρώτα μουτζουρώματα των παιδιών τα παιδιά ανακαλύπτουν γραφικά σύμβολα που έπειτα τους αποδίδουν αναπαραστασιακό νόημα και στην αρχή εκείνα δεν έχουν στόχο κάποια αναπαράσταση αλλά με την ολοκλήρωση του σχεδίου επιδιώκουν την ερμηνεία τους. Το δεύτερο στάδιο είναι το στάδιο της Συνθετικής Ανικανότητας/ Αποτυχημένου Ρεαλισμού στην ηλικία 3-5 ετών στο οποίο το παιδί μπορεί να έχει αναπαραστασιακές προθέσεις οι οποίες δεν είναι εμφανείς. Περνώντας στο τρίτο στάδιο που είναι ο Νοητικός Ρεαλισμός μεταξύ 5-8 ετών το παιδί αποκτά την ικανότητα να συνθέτει με λεπτομέρειες αλλά ζωγραφίζοντας αυτό που γνωρίζει για ένα αντικείμενο κι όχι αυτό που βλέπει . Ολοκληρώνοντας τα στάδια του Piaget το τέταρτο στάδιο είναι ο Οπτικός Ρεαλισμός από 8 ετών και πάνω όπου το παιδί επιδιώκει να απεικονίσει με αναλογίες και προοπτική από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία.

Εξετάζοντας ενδελεχώς την συμβολή των Εικαστικών Τεχνών στην ανάπτυξη και στην εκπαίδευση ενός παιδιού παρατηρείται μέσα από τη διερεύνηση μελετών η σπουδαιότητα τους.

Μελέτες όπως των ερευνητών Dhanapal et al. (2014) υπογραμμίζουν την σπουδαιότητα και τη σημαντικότητα των Εικαστικών Τεχνών, εξετάζοντας την επιρροή που έχουν στους μαθητές και το πώς οι δάσκαλοι αντιλαμβάνονται την χρήση των εικαστικών τεχνών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης παρουσιάζουν ότι με την βοήθεια των εικαστικών δραστηριοτήτων επιτυγχάνεται καλύτερη μάθηση και διατήρηση της γνώσης. Επίσης, μέσα από την αξιολόγηση των αντιλήψεων των δασκάλων παρατηρείται πως οι εικαστικές τέχνες συμβάλλουν με θετικό τρόπο στην εκπαιδευτική διαδικασία αφού σύμφωνα με αυτούς κινητοποιούν τους μαθητές να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους,

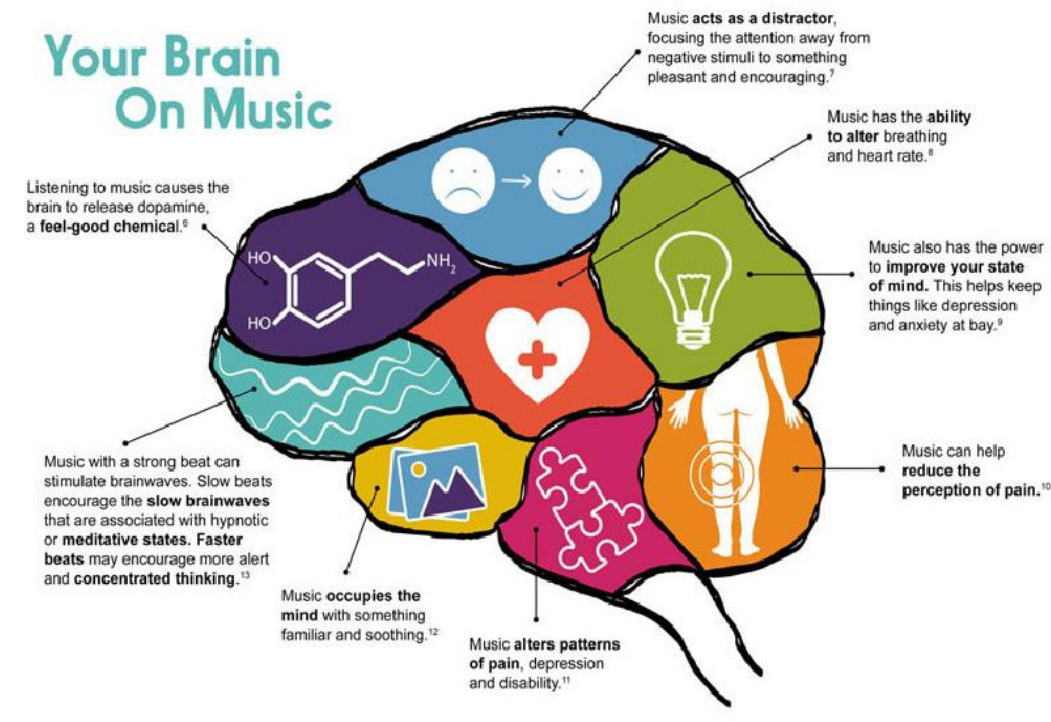
εγείρουν τη δημιουργικότητα τους, βοηθούν στην έκφραση τους και ενισχύουν τις νοητικές τους δεξιότητες. Μέσα από την αξιολόγηση των αντιλήψεων των μαθητών παρατηρήθηκε το ότι και για αυτούς οι εικαστικές τέχνες συμβάλλουν θετικά στην εκπαίδευσή τους αφού μπορούν να ενισχύσουν τη διαδικασία της μάθησης τους και να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον τους για άλλα μαθήματα αν συνδυαστούν με αυτά όπως για παράδειγμα η Φυσική.

Άλλες έρευνες όπως εκείνη των Hetland et al.(2013) παρουσιάζουν την ανάπτυξη των δεξιοτήτων παρατήρησης των μαθητών μέσα από την ενασχόληση τους με εικαστικές τέχνες. Στην μελέτη αυτή κλήθηκαν οι μαθητές μετά από μαθήματα να παρατηρούν το μοντέλο τους, τις ζωγραφίες άλλων και τις δικές τους. Έπειτα από κάθε μάθημα χρησιμοποιούνταν η κάθε ζωγραφιά στον πίνακα ως αντικείμενο παρατήρησης και συζήτησης, στην συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ένα ορθογώνιο χαρτονένιο πλαίσιο και εκείνοι χρειάστηκε να παρατηρήσουν και να επεξεργαστούν τα αντικείμενα (ζωγραφίες). Μέσα από τη συγκεκριμένη μελέτη παρατηρήθηκε ότι μπόρεσαν να αναπτύξουν δεξιότητες παρατήρησης οι οποίες πέρα από τη θετική συμβολή τους στα μαθήματα των Εικαστικών Τεχνών μπορούν να συμβάλουν με θετικό τρόπο και σε άλλα μαθήματα που απαιτούν παρατήρηση όπως η Βιολογία.

Πέρα από τις δεξιότητες παρατήρησης οι Εικαστικές Τέχνες μπορούν να έχουν καθοριστικό ρόλο και στον ψυχισμό ενός παιδιού. Η μελέτη των Alavinezhad et al. (2013) διερεύνησε το αν παρεμβάσεις που χρησιμοποιούν τις εικαστικές τέχνες μπορούν να είναι αποτελεσματικές στην αύξηση της αυτοεκτίμησης του αυτοελέγχου και της διαχείρισης των συναισθημάτων και του θυμού των παιδιών. Μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής παρουσιάζεται ο ρόλος των εικαστικών καθοριστικός αφού φαίνεται πως μετά από παρεμβάσεις εικαστικών, παιδιά με δυσκολία στη έκφραση και στη διαχείριση των συναισθημάτων τους, του θυμού τους και με χαμηλή αυτοεκτίμηση δείχνουν βελτίωση σε όλους αυτούς τους τομείς παρουσιάζοντας υψηλότερη ικανότητα αυτοελέγχου, διαχείριση θυμού και τόνωση της αυτοεκτίμησης τους και επιπλέον εκείνα τα παιδιά με δυσκολία στην έκφραση των συναισθημάτων τους μέσω της ζωγραφικής βρήκαν έναν τρόπο εξωτερίκευσης του εαυτού τους.

Πέρα από τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης, οι Εικαστικές Τέχνες μπορούν να έχουν θετική επίδραση και σε παιδιά με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας (ADHD). Η μελέτη των Hariri & Faisal (2013) εξετάζει το κατά πόσον δραστηριότητες που περιλαμβάνουν ζωγραφική και ενασχόληση με πύλο μπορούν να συμβάλουν θετικά σε συμπεριφοριστικές και δεξιότητες σκέψης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας με ADHD. Μέσα από την παρούσα μελέτη αποδεικνύεται πως ο ρόλος των δραστηριοτήτων αυτών που σχετίζονται με τα εικαστικά μπορεί να είναι καθοριστικός καθώς παρατηρείται βελτίωση των δεξιοτήτων αυτών που προαναφέραμε μετά από την ενασχόληση των παιδιών με τις δραστηριότητες αυτές. Γενικά η δυνατότητα των εικαστικών στη βελτίωση των δεξιοτήτων αυτών είναι σημαντική καθώς οι συγκεκριμένες δεξιότητες αν υστερούν μπορούν να συμπαρασύρουν αρνητικά και άλλες δεξιότητες του παιδιού επηρεάζοντας την ολόπλευρη ανάπτυξή του.

Συμβολή της Μουσικής Αγωγής

<<Η μουσική, ως τέχνη και επιστήμη, είναι ένα μέρος του ανθρώπινου πολιτισμού και ένα κομμάτι της καθημερινής ζωής. Ως μια μορφή τέχνης, αποτελεί έναν τρόπο ανθρώπινης έκφρασης, ένα αναπόσπαστο κομμάτι του ανθρώπινου πολιτισμού και της ιστορίας των λαών. Ως επιστήμη, αποτελεί έναν τομέα γνώσης, που έχει εξελιχθεί στη διάρκεια των αιώνων και κατέχει μια σημαντική θέση μεταξύ των επιστημονικών κατακτήσεων της ανθρωπότητας>> (Μαγαλιού, 2005).

Οι καλλιτεχνικές εμπειρίες αποτελούν ένα αναπόσπαστο τμήμα της ανθρώπινης ύπαρξης και ιστορίας και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικής, κοινωνικής, πολιτισμικής, οικονομικής και πολιτικής προοπτικής στη ζωή κάθε ανθρώπου. Η μουσική ειδικότερα διαμορφώνει τις κοινωνικές ταυτότητες των

ανθρώπων και τους τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίζουν τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές εξελίξεις, συμπεριλαμβανομένης της παγκοσμιοποίησης και της κινητικότητας των μουσικών παραδόσεων και γούστων (Arostegui, 2011).

Η Διεθνής Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση (ISME) , το 1994, εξέφρασε τις θέσεις και τους βασικούς σκοπούς για τη μουσική εκπαίδευση με τον παρακάτω τρόπο:

1. Η σπουδή της μουσικής και η εκπαίδευση μέσω αυτής εμπεικλείονται στη μουσική εκπαίδευση.
2. Η μουσική εκπαίδευση πρέπει να αποτελεί μια διαδικασία διαχρονική και να αγκαλιάζει όλες τις ηλικίες.
3. Όλοι οι μαθητές σε όλα τα επίπεδα της ανάπτυξής τους κατά την εκπαίδευσή τους έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν σε ένα σύγχρονο, ολοκληρωμένο και άρτια διαμορφωμένο μουσικό πρόγραμμα με οδηγούς καλά εκπαιδευμένους δασκάλους, ειδικευμένους ανάλογα με τη βαθμίδα στην οποία πρέπει να διδάξουν. Η ποιότητα αυτής της εκπαίδευσης δε πρέπει σε καμία περίπτωση να εξαρτάται ή να επηρεάζεται αρνητικά από γεωγραφικούς, κοινωνικούς, εθνικούς, φυλετικούς και οικονομικούς παράγοντες.
4. Όλοι οι μαθητές χρειάζεται να έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν και να εξελίσουν τις μουσικές τους γνώσεις με στόχο να λάβουν ερεθίσματα ώστε να ενεργοποιηθεί η φαντασία τους, κάτι που θα τους αποφέρει ευχαρίστηση και ευτυχία καθώς και οξυδέρκεια και πνευματική ευεξία γενικότερα στη ζωή τους.
5. Οι παιδαγωγοί χρειάζεται να κάνουν συνεχείς προσπάθειες ώστε να αντιμετωπίζουν τη κάθε προσωπικότητα ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές της και να βοηθούν ιδιαίτερα τα άτομα που έχουν ανάγκες.
6. Όλοι οι μαθητές πρέπει να έχουν ευκαιρίες και προϋποθέσεις που να τους επιτρέπουν να ασχολούνται ενεργά με τη μουσική ως ακροατές, εκτελεστές, αυτοσχεδιαστές και συνθέτες.
7. Όλοι οι μαθητές πρέπει να έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν σε βάθος τη δική τους μουσική κληρονομιά, αλλά και αυτές των άλλων πολιτισμών και να τις σέβονται.
8. Όλοι οι μαθητές χρειάζεται να έχουν ευκαιρίες για να κατανοήσουν τη μουσική μέσα από το ιστορικό και πολιτισμικό της

περιεχόμενο και να κάνουν σχετικές κρίσεις για μουσική ή τις εκτελέσεις μουσικών έργων και να αφουγκραστούν και να κατανοήσουν τις αισθητικές αξίες της μουσικής (Κοκκίδου, 2015).

Ο Lehman υποστηρίζει ότι ο σκοπός της σχολικής μουσικής εκπαίδευσης είναι η αναζήτηση της αλήθειας και του ωραίου, η ανάπτυξη του δυναμικού των παιδιών και η βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους. Ο ίδιος θεωρεί ότι η μουσική έχει τη δύναμη να δίνει χαρά σε κάθε άνθρωπο, ανεξαρτήτως της ηλικίας του, του υπόβαθρου του ή της κοινωνικής του θέσης αφού συμμετέχοντας σε μουσικές δράσεις μπορεί να απολαμβάνει περισσότερο τη ζωή.

Είναι επίσης ενδιαφέρον να διερευνηθεί το τι συμβαίνει μουσικά σε κάθε στάδιο ανάπτυξης του ανθρώπου. Ο άνθρωπος όντας έμβρυο νιώθει τους ήχους σαν δονήσεις και η βασικότερη ακουστική εμπειρία που έχει είναι οι χτύποι της δικής του καρδιάς και οι χτύποι της καρδιάς της μητέρας του. Αργότερα ως νεογέννητο με τη πρώτη αναπνοή που παίρνει ακούγεται και η πρώτη του μουσική έκφραση, η φωνή του θυμού και της ανακούφισης. Στην διάρκεια των 0-6 μηνών το βρέφος παράγει ανακλαστικούς ήχους όπως αυτός του κλάματος. Αργότερα στους 6-24 μήνες ζωής το βρέφος αρχίζει τη φλυαρία και του αρέσει να ακούει τη φωνή του. Αντιλαμβάνεται μελωδίες. Στην ηλικία 2-7 ετών το παιδί συνδέει ήχους με λέξεις και ήχους με κίνηση, προσθέτοντας σε αυτά ρυθμό. Αρχίζει να συνθέτει τα δικά του τραγούδια με στίχους που δεν έχουν νόημα και με επαναλαμβανόμενα μουσικά διαστήματα. Στο τέλος αυτής της ηλικίας το παιδί μπορεί να εκδηλώσει την επιθυμία του για την εκμάθηση κάποιου μουσικού οργάνου. Στην ηλικία 7-12 ετών το παιδί είναι έτοιμο να αρχίσει να μελετά μουσική και σε αυτή την ηλικία φαίνεται άμεσα αν έχει κάποια κλίση σε αυτό. Μετέπειτα στην ηλικία 12-18 ετών ο έφηβος πια θέλοντας να σπάσει τους κανόνες και το κατεστημένο ακούει μουσική και αποκτάει είδωλα τους αγαπημένους του τραγουδιστές και συγκροτήματα, οι οποίοι τραγουδάνε για θέματα που τον αφορούν άμεσα. Τέλος στην ηλικία των 18 και αργότερα στο στάδιο του αυτο-ορισμού. Αυτή είναι μια περίοδος που έχει καθοριστική σημασία μουσικά για ένα άτομο. Τότε είναι που αποφασίζει αν όντως θέλει να ασχοληθεί με τη μουσική επαγγελματικά ή να την έχει σαν χόμπι. Είναι επίσης η περίοδος που κάποιος αξιολογεί τις μουσικές του ικανότητες (Σακαλάκ,2004).

Μελέτες εξετάζουν διάφορους τομείς στους οποίους η Μουσική Αγωγή μπορεί να συμβάλει θετικά.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση της Hallam (2010) εξετάζει το κατά πόσον η μουσική αγωγή μπορεί να έχει επίδραση στην πνευματική, κοινωνική και προσωπική ανάπτυξη ενός παιδιού. Μέσα από την ανασκόπηση της, εξετάζοντας ποσοτικές και ποιοτικές μελέτες και διερευνώντας την συμβολή της μουσικής αγωγής στη γλωσσική ανάπτυξη, στον γραμματισμό, στην αριθμητική, στη νοημοσύνη, στη δημιουργικότητα, στη λεπτή κινητικότητα, στη συγκέντρωση, στην αυτοπεποίθηση, στη συναισθηματική ευαισθησία, στις κοινωνικές δεξιότητες, στην ομαδική εργασία, στην αυτοπειθαρχία και τη χαλάρωση, παρατηρεί το ότι η μουσική μπορεί να έχει θετική επίδραση στη πνευματική, κοινωνική και προσωπική εξέλιξη ενός παιδιού αλλά επισημαίνει το ότι η εκμάθηση της μουσικής χρειάζεται να γίνεται με έναν τρόπο που να ελκύει το παιδί και να ενέχει ανταμοιβή.

Μια μελέτη, των Forgeard et al. (2008) πραγματεύεται την επίδραση της μουσικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη ενός παιδιού αλλά διερευνώντας την συμβολή της και σε παιδιά με δυσλεξία. Η συγκεκριμένη έρευνα υπογράμμισε μια σημαντική θετική επίδραση της μουσικής αγωγής σε παιδιά τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης (με δυσλεξία) στις φωνολογικές και αναγνωστικές δεξιότητες, παρατηρώντας πως τα παιδιά με ή χωρίς δυσλεξία που παρακολούθησαν μαθήματα μουσικής σε σχέση με εκείνα που δεν παρακολούθησαν είχαν μια μεγαλύτερη θετική εξέλιξη στις φωνολογικές και αναγνωστικές τους δεξιότητες. Σε γενικές γραμμές μέσα από αυτή την έρευνα παρατηρείται πως η μουσική αγωγή μπορεί να εξασκήσει τις μουσικές δεξιότητες ενός παιδιού αλλά και να είναι βοηθητική και σε γλωσσικές δυσκολίες εξελίσσοντας και γλωσσικές δεξιότητες.

Παρόμοια, παλαιότερες μελέτες υπογραμμίζουν την επίδραση της μουσικής στις αναγνωστικές δεξιότητες ενός παιδιού αλλά και τη σπουδαία συμβολή της στις δεξιότητες γραφής του. Η μελέτη των Standley & Hughes (1997) διερεύνησε το κατά πόσον η μουσική μπορεί να ενισχύσει τις προαναγνωστικές δεξιότητες και τις δεξιότητες γραφής ενός παιδιού. Στη μελέτη αυτή εξετάστηκαν δύο συνθήκες, στη μια συνθήκη τα παιδιά προνηπιακής ηλικίας παρακολούθησαν προνηπιακά μαθήματα εκμάθησης ανάγνωσης και γραφής χωρίς τη χρήση μουσικής και στην άλλη συνθήκη παρακολουθούσαν τα συγκεκριμένα μαθήματα με τη χρήση μουσικής. Μέσα από τα

αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζεται η θετική επίδραση της μουσικής στην εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής αφού παρατηρείται καλύτερη εκμάθηση στην συνθήκη όπου τα παιδιά είχαν παρακολουθήσει τα προνηπιακά τους μαθήματα με τη χρήση μουσικής. Αν και η παρούσα μελέτη πραγματεύεται γενικά την συμβολή της μουσικής και όχι συγκεκριμένα της μουσικής αγωγής στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ενός παιδιού, μας παρουσιάζεται μια πτυχή της μουσικής διαφορετική αλλά εξίσου σημαντική, ότι εκτός από το μάθημα μουσικής αγωγής, η μουσική αυτή καθαυτή μπορεί να ενσωματωθεί με άλλα μαθήματα και να λειτουργήσει ως μέσο εκμάθησης.

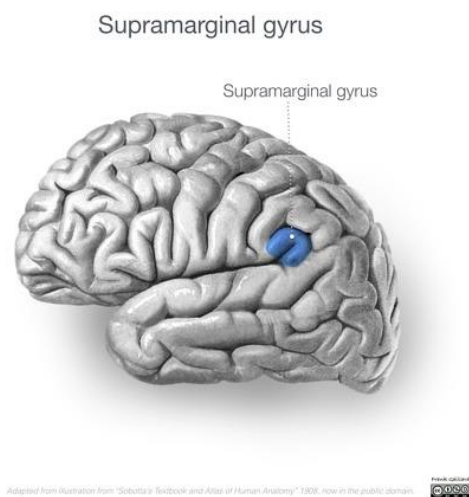
Αξίζει να κοιτάξουμε ακόμα μια πτυχή της γλώσσας που μπορεί να ωφεληθεί μέσα από τη μουσική αγωγή που είναι σύνταξη της γλώσσας, η όποια όπως παρατηρείτε και μέσα από την μελέτη των Jentschke and Koelsch (2009), στα παιδιά που έχουν εκπαιδευτεί μουσικά η ηλεκτρική εγκεφαλική απόκριση στις ανωμαλίες της σύνταξης φαίνεται ισχυρότερη από εκείνα που δεν έχουν μουσική εκπαίδευση, κατά συνέπεια τα πρώτα μπορούμε να υποθέσουμε πως μπορούν να αποφύγουν τα συντακτικά λάθη πιο πολύ σε σχέση με τα άλλα.

Στο σημείο αυτό δεν πρέπει να παραληφθεί και η επίδραση που μπορεί να έχει η Μουσική Αγωγή σε σημαντικά κομμάτια της προσωπικότητας ενός παιδιού όπως είναι η αυτοεκτίμηση. Μελέτες ξεδιπλώνουν τη πτυχή αυτή της μουσικής αγωγής παρουσιάζοντας οφέλη της όπως η πειθαρχία, η αποδοχή και η επιβράβευση από τους δασκάλους, τους γονείς και τους συνομηλίκους. Όλα αυτά φαίνεται να λειτουργούν καταλυτικά στο κτίσιμο της αυτοεκτίμησης και στο αίσθημα της ολοκλήρωσης ενός παιδιού, κάτι που φαίνεται μέσα από την αξιολόγηση της αυτοεκτίμησης παιδιών που παρακολουθούν συστηματικά μαθήματα μουσικής. Με λίγα λόγια η μουσική αγωγή χρησιμοποιεί μεθόδους που αναπτύσσουν τη πειθαρχία του παιδιού και προωθούν ένα υγιές περιβάλλον και μέσα από το αίσθημα της ασφάλειας, της οργάνωσης και της επιβράβευσης αναπτύσσεται και η αυτοεκτίμηση. (Gonzalez, Moll, & Amanti, 2005)

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η μουσική αγωγή μπορεί να επηρεάσει και τη φυσιολογία του εγκεφάλου ενός ατόμου, ενός παιδιού. Η έρευνα των George & Coch (2011) μελέτησε το αν η μουσική διδασκαλία συσχετίζεται με τη βελτίωση της εργαζόμενης μνήμης (η ικανότητα συγκράτησης πληροφοριών στον νου για σύντομο χρονικό διάστημα την ώρα που επιδίδεται κάποιος σε νοητικές διεργασίες). Με την χρήση ηλεκτροφυσιολογικών διαδικασιών

παρατηρήθηκε το ότι οι άνθρωποι οι οποίοι ασχολούνταν ενεργά με τη μουσική έδειξαν πιο ταχεία ενημέρωση της μνήμης εργασίας τόσο στον ακουστικό όσο και στον οπτικό τομέα και επίσης ότι διέθεταν περισσότερους νευρωνικούς πόρους σε ακουστικά ερεθίσματα ,παρουσιάζοντας πιο αυξημένη ευαισθησία στην ακουστική διαφορά και μειωμένη προσπάθεια ενημέρωσης της ακουστικής μνήμης εργασίας. Μέσα από αυτά τα ευρήματα καταδεικνύεται ότι η μουσική εκπαίδευση μπορεί να βελτιώσει την εργαζόμενη μνήμη τόσο στον ακουστικό όσο και στον οπτικό τομέα. Τα ευρήματα αυτά για άλλη μια φορά υπογραμμίζουν την σημαντικότητα της μουσικής εκπαίδευσης σε ένα παιδί παρουσιάζοντας τον ρόλο της στην εργαζόμενη μνήμη.

Η μελέτη των Ellis et al. (2013) μας παρουσιάζει μέσα από τα αποτελέσματά της κι εκείνη μια συσχέτιση μεταξύ εργαζόμενης μνήμης και μουσικής εκπαίδευσης, συγκεκριμένα πως η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου μπορεί να ενδυναμώσει την εργαζόμενη μνήμη. Ωστόσο το πιο σημαντικό κομμάτι αυτής της μελέτης είναι το ότι μας εξηγεί το για ποιο λόγο η μουσική εκπαίδευση μπορεί να ενδυναμώσει την εργαζόμενη μνήμη, διερευνώντας την εγκεφαλική δραστηριότητα ατόμων που έχουν ή δεν έχουν εκπαιδευτεί σε ένα μουσικό όργανο, παρατηρώντας αυξανόμενη εγκεφαλική δραστηριότητα στην αριστερή υπερχειλία έλικα-supramarginal gyrus, μια περιοχή του εγκεφάλου που σχετίζεται με τη φωνολογική εργαζόμενη μνήμη, σε άτομα που παίζουν κάποιο μουσικό όργανο.

Συνεχίζοντας με τη συσχέτιση μεταξύ της μουσικής εκπαίδευσης και της φυσιολογίας του εγκεφάλου, αξίζει να αναφερθεί η μελέτη των Moreno et al. (2011) η οποία εξέτασε το κατά πόσον μετά από μαθήματα μουσικής μπορεί να βελτιωθεί η απόδοσή παιδιών σε ασκήσεις εκτελεστικών λειτουργιών, οι οποίες αξιολογούν το επίπεδο ελέγχου και προσοχής. Μέσα από αυτή την μελέτη παρατηρήθηκε βελτίωση της απόδοσης των παιδιών στις ασκήσεις αυτές μετά από την αξιολόγησή τους αφότου παρακολούθησαν 20 ημερών μαθήματα μουσικής. Υπήρξε επίσης μια θετική συσχέτιση μεταξύ της απόδοσής τους και της λειτουργικής πλαστικότητας του εγκεφάλου που σχετίζεται με τις εκτελεστικές λειτουργίες, κάτι που καταδεικνύει την θετική επίδραση της μουσικής εκπαίδευσης στο σημείο του εγκεφάλου που σχετίζεται με τις εκτελεστικές λειτουργίες.

Συμβολή της Θεατρικής Αγωγής

Όπως οι Εικαστικές Τέχνες και η Μουσική έτσι και η Θεατρική Αγωγή μπορεί να συμβάλει με θετικό τρόπο στην ανάπτυξη ενός παιδιού.

Η συμβολή της Θεατρικής Αγωγής φαίνεται πως είναι σημαντική από το γεγονός ότι ξεκινάει από τα πρώτα στάδια της προσχολικής ηλικίας με τη μορφή παιχνιδιού. Το θεατρικό παιχνίδι συνεχίζεται να χρησιμοποιείται και στις μετέπειτα εκπαιδευτικές βαθμίδες καθώς λειτουργεί ως μέσο κοινωνικοποίησης, ως μέσο ενεργοποίησης του ψυχοπνευματικού δυναμικού και πέρα από τη ψυχαγωγική και παιδαγωγική του διάσταση μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους, το περιβάλλον τους, τη ψυχική και σωματική τους έκφραση, την ανάπτυξη της παραγωγικής και γλωσσικής επικοινωνίας καθώς και της δημιουργίας του αίσθημα του “ανήκειν” μέσα από την ένταξή τους σε ομάδες δίνοντας τους τη δυνατότητα να βιώσουν τις πρώτες αισθητικές τους εμπειρίες. (Γραμματάς, 2014).

Αφού το παιχνίδι είναι η πρώτη μύηση του παιδιού στην τέχνη, το θεατρικό παιχνίδι μπορεί να μυήσει το παιδί στο θεατρικό φαινόμενο. Μέσα από το θεατρικό παιχνίδι στις πρώιμες σχολικές ηλικίες τα παιδιά δε διδάσκονται θέατρο ούτε μαθαίνουν πώς να γίνουν ηθοποιοί και να υποκρίνονται αλλά παίζουν ΔΙΑ του

θεάτρου και όχι ΜΕ το θέατρο. Το ίδιο μη απευθυνόμενο σε χαρισματικά παιδιά και σε χαρισματικούς δασκάλους, αποτελεί μια αποτελεσματική μέθοδο ανάπτυξης της έμφυτη μιμητικής τάσης του ανθρώπου.

Το Θεατρικό Παιχνίδι αποτελεί μια γοητευτική διαδικασία μέσα από την οποία το παιδί εξοικειώνεται με κάθε δημόσια και ιδιωτική τελετή (Νάσαινα, ΥΠΕΠΘ). Σε μεγαλύτερες σχολικές βαθμίδες η Θεατρική Αγωγή δεν έχει μόνο τη μορφή θεατρικού παιχνιδιού αλλά το παιδί έρχεται σε επαφή περισσότερο με το θέατρο με βιωματικό και θεωρητικό τρόπο, καλλιεργώντας εκφραστικές δεξιότητες, μέσα από τον αυτοσχεδιασμό και κοινωνικές δεξιότητες, μέσα από τις ομαδικές δραστηριότητες.

Αρχικά μέσα από την ανασκόπηση μελετών που εξετάζουν το συγκεκριμένο θέμα, μια ενδιαφέρουσα μελέτη είναι εκείνη των Vaughn & Winner (2000) η οποία συνέκρινε μαθητές λυκείου που είχαν παρακολουθήσει μαθήματα θεατρικής αγωγής με μαθητές που δεν είχαν παρακολουθήσει, για να διερευνήσει το αν μπορεί η θεατρική αγωγή να συμβάλει θετικά στην ακαδημαϊκή τους επίδοση, μέσα από αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους σε μαθηματικές και λεκτικές ασκήσεις. Μέσα από τη μελέτη αυτή παρατηρήθηκε μια καλύτερη επίδοση των μαθητών που είχαν παρακολουθήσει μαθήματα θεατρικής αγωγής σε σχέση με εκείνους που δεν είχαν, στις λεκτικές και μαθηματικές ασκήσεις . Με αυτόν τον τρόπο υποδεικνύεται η συνεισφορά που μπορεί να έχει η θεατρική αγωγή στην ακαδημαϊκή εκπαίδευση ενός μαθητή.

Οι Rousseau et al. (2007) επίσης εξέτασαν τη συμβολή της θεατρικής αγωγής στις ακαδημαϊκές δεξιότητες μαθητών αλλά οι μαθητές στη παρούσα έρευνα ήταν πρόσφυγες και μετανάστες. Η μια ομάδα μαθητών παρακολούθησε μαθήματα θεάτρου και κλήθηκε μέσα από την εκπαίδευση να δραματοποιήσει τις προσωπικές της ιστορίες. Η άλλη ομάδα ήταν η ομάδα ελέγχου η οποία δεν παρακολούθησε κανένα από αυτά τα μαθήματα. Μέσα από τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής παρουσιάζεται μια βελτίωση των αγοριών μαθητών που είχαν παρακολουθήσει τα μαθήματα θεατρικής αγωγής, στα μαθήματα των Γαλλικών και των Μαθηματικών. Κάτι που φαίνεται να υποδεικνύει τη θετική επίδραση των μαθημάτων θεάτρου στη γενική αλλά και στη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Συνεχίζοντας η έρευνα της Mages (2018) μελέτησε το κατά πόσο η θεατρική αγωγή μπορεί να προάγει την ανάπτυξη ενός παιδιού προσχολικής ηλικίας, εξετάζοντας την επίδραση της στις γλωσσικές δεξιότητες, στη καλλιέργεια της φαντασίας και στην θεωρία του νου (Η θεωρία του Νου είναι η ικανότητα αναγνώρισης και κατανόησης συναισθημάτων, σκέψεων ή προθέσεων των άλλων ατόμων και κατ'επέκταση η ερμηνεία της συμπεριφοράς). Αξιολογήθηκε η κατανόηση αφήγησης, η παραγωγή αφήγησης, η ανάπτυξη λεξιλογίου και οι λανθασμένες πεποιθήσεις, καθώς και οι δεξιότητες φαντασίας με ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους. Μέσα από την αξιολόγηση αυτή παρατηρήθηκε μία βελτίωση της γλώσσας, της θεωρίας του νου – ενσυναίσθηση και όξυνση της φαντασίας.

Η μελέτη των Τσαλαπάτη & Ρήγα (2018) αποτελεί και εκείνη μια ενδιαφέρουσα πειραματική εφαρμογή η οποία διερευνά το αν οι σωματικές θεατρικές πρακτικές μπορούν να προσομοιωθούν σε συνθήκες διδακτικής πράξης και να επηρεάσουν με θετικό τρόπο έναν μαθητή.

Στην παρούσα πειραματική εφαρμογή χρησιμοποιήθηκαν δραματικές πειραματικές τεχνικές του Θεόδωρου Τερζόπουλου σε παιδιά δημοτικού ηλικίας 9-10 ετών, ώστε να διαπιστωθεί το αν μπορεί αυτή η μέθοδος τέχνης να εφαρμοστεί σε αυτές τις ηλικίες ως θεατρικό διδακτικό εργαλείο.

Μέσα από αυτή τη μελέτη παρατηρήθηκε πως κάποιες από τις δραματικές τεχνικές του Θεόδωρου Τερζόπουλου (ασκήσεις προθέρμανσης του σώματος και της φωνής και συντονισμού της) σε μια πιο απλουστευμένη μορφή με τη χρήση χαλαρωτικής μουσικής, με μουσική και εικόνες της αρεσκείας των μαθητών/-τριών, με τη χρήση παραμυθιών, ίσως μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως διδακτικό εργαλείο. Παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά αφομοίωσαν και ανταποκρίθηκαν στις θεατρικές ασκήσεις που τους δόθηκαν και μπόρεσαν να τις οικειοποιηθούν καθώς και να τις εκτελέσουν αφού είχαν πλήρη επίγνωση της τεχνικής που απαιτούνταν για την τέλεση τους, κατόρθωσαν επίσης να δείξουν μεγάλη συνέπεια και σεβασμό στις οδηγίες του θεατρολόγου. Όλα αυτά δείχνουν πως μέσα από την χρήση των συγκεκριμένων θεατρικών τεχνικών κατάφεραν να εξασκηθούν σε συνθήκες πειθαρχίας και αυτοελέγχου, επιδεικνύοντας υπομονή και επιμονή στο να ανταποκριθούν σε αυτά που τους ζητήθηκαν. Επιπλέον στις ασκήσεις ορθής χρήσης και λειτουργίας αναπνοής (διαφραγματική αναπνοή) ανταποκρίθηκαν με επιτυχία καταφέροντας να

αναπνέουν με αυτό τον τρόπο με την χρήση των ειδικών ασκήσεων αναπνοής και μέσα από όλες τις θεατρικές ασκήσεις κατάφεραν επίσης να αναπτύξουν ομαδικό πνεύμα και να συνεργαστούν για την επίτευξη ενός στόχου. Μετά από όλη αυτήν την διεργασία θα έπρεπε να παράγουν ένα θεατρικό δρώμενο ούτως ώστε να διαπιστωθεί το αν μπορούσαν να εφαρμόσουν τις τεχνικές που έμαθαν, κάτι που όπως φάνηκε μπόρεσαν να κάνουν με επιτυχία αφού επέδειξαν επί το πλείστον μεγάλη προσήλωση στο να εκτελέσουν τις τεχνικές που έμαθαν κατά τη διάρκεια του θεατρικού έργου.

Η χρήση δηλαδή αυτών των τεχνικών και όλη αυτή η διαδικασία φαίνεται πως θα μπορούσε να είναι ωφέλιμη στο μάθημα της Θεατρικής Αγωγής, βοηθώντας τα παιδιά να αναπτύξουν τη καλλιέργεια του πνεύματος τους, τη καλαισθησία τους, τη θεατρική τους παιδεία και τον εμπλουτισμό των γνώσεών τους. Επιπλέον τους βοηθάει να αναπτύξουν δεξιότητες που εκτός από το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής μπορούν να τους είναι χρήσιμες και σε άλλα μαθήματα και σε άλλα κοινωνικά πλαίσια. Οι δεξιότητες αυτές είναι η ανάπτυξη των επικοινωνιακών τους δεξιοτήτων καθώς και το πνεύμα συνεργασίας τους, αναγνωρίζοντας έτσι την αξία ενός καλού κλίματος μεταξύ τους, ώστε να πετυχαίνουν δημιουργικούς και εκφραστικούς στόχους συλλογικά, απελευθερωμένοι από τις κοινωνικές συμβάσεις και τα στερεότυπα τα οποία μπορεί να διαστρεβλώσουν τη δημιουργική τους πρωτοβουλία, καθιστώντας τα άβουλα όντα.

Εστιάζοντας στο θεατρικό παιχνίδι, η έρευνα του Τσιάρα (2006) εξέτασε την επίδραση του σε μαθητές δημοτικού σχολείου, εντοπίζοντας σημαντικά οφέλη του. Τα παιδιά τα οποία συμμετείχαν στη μελέτη αυτή μετά από ένα χρονικό διάστημα συμμετοχής τους σε θεατρικά παιχνίδια, παρατηρήθηκε να έχουν βελτίωση όπως και στη παραπάνω μελέτη, των επικοινωνιακών τους δεξιοτήτων και των διαπροσωπικών τους σχέσεων, αλληλεπιδρώντας με τα άλλα παιδιά σεβόμενα τις ανάγκες, τις επιθυμίες τους και τις στάσεις τους.

Όλο αυτό τους οδήγησε σε μια γόνιμη ανταλλαγή απόψεων, συνεργασίας, μοίρασμα ιδεών και κοινών εμπειριών. Η συμμετοχή τους επιπλέον τους έδωσε τη δυνατότητα να γνωρίσουν παραπάνω τον εαυτό τους και να συνειδητοποιήσουν τις ατομικές τους ικανότητες καθώς και να αναπτύξουν την αυτοεκτίμησή τους. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να ενταχθούν στη σχολική ομάδα και κάποιοι απομονωμένοι μαθητές κάτι το οποίο μπορεί να τους βοηθήσει στο να αποφύγουν προβλήματα που

μπορεί αντιμετωπίσουν στη μεταγενέστερη ζωή τους και να επιτύχουν με αυτόν τρόπο συναισθηματική ισορροπία και επιτυχή επαγγελματική και κοινωνική ένταξη.

Ακόμη μια μελέτη που πραγματεύεται την επίδραση του θεατρικού παιχνιδιού σε παιδιά είναι εκείνη της Μπέλλα (2019). Σε αυτή τη μελέτη εξετάστηκε η συμβολή του θεατρικού παιχνιδιού σε παιδιά Αυτιστικού Φάσματος υψηλής λειτουργικότητας ηλικίας 9-11 ετών που φοιτούσαν σε τμήματα ένταξης δημοτικών σχολείων. Αξιολογήθηκαν οι κοινωνικές δεξιότητες και οι δεξιότητες παιχνιδιού των παιδιών μέσα από διάφορες μεθόδους μετά από την παρέμβαση ενός προγράμματος θεατρικού παιχνιδιού. Με βάση τα εμπειρικά δεδομένα της παρούσας έρευνας φαίνεται η ενίσχυση και η βελτίωση των δεξιοτήτων συνεργασίας των παιδιών μετά από το πρόγραμμα θεατρικού παιχνιδιού. Επίσης παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι αυτά τα παιδιά μπόρεσαν επιτυχώς να αλληλεπιδράσουν με άλλα παιδιά της τάξης τους χωρίς να προκαλέσουν αναστάτωση καθώς και παρατηρήθηκε μείωση της οξυθυμίας τους και της δυσκολίας προσαρμογής στην ομάδα, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και επιλύοντας προβλήματα εντός ομάδας. Με λίγα λόγια μέσα και από αυτή την έρευνα παρατηρήθηκε ότι ένα πρόγραμμα θεατρικού παιχνιδιού μπορεί να συμβάλει με θετικό τρόπο στα παιδιά και στη συγκεκριμένη περίπτωση σε παιδιά Αυτιστικού Φάσματος, ενισχύοντας τους την κοινωνική αλληλεπίδραση.

Μια άλλη μελέτη, εκείνη του Dietry (2012) διερεύνησε μέσα από ποιοτική έρευνα διεξάγοντας συνεντεύξεις το ρόλο της Θεατρικής Αγωγής σε μαθητές μεγαλύτερων ηλικιών 11-16 ετών. Μέσα από τις συνεντεύξεις τα παιδιά εξέφρασαν την εμπειρία τους για το θέατρο και γενικά για τη θεατρική αγωγή και τα αποτελέσματα παρουσιάζουν μια συσχέτιση μεταξύ θεατρικής αγωγής και βελτίωσης των ακαδημαϊκών και διαπροσωπικών δεξιοτήτων των παιδιών. Καθώς και υψηλότερο αίσθημα αυτοπεποίθησης σε εκείνα που ασχολούνταν με το θέατρο και βελτίωση των διαπροσωπικών τους σχέσεων που κι εκείνες με τη σειρά τους κινητοποιούσαν την ενασχόληση τους με το θέατρο.

Η έρευνα των Chang & Liu (2001) διερεύνησε επίσης τη συμβολή της Θεατρικής Αγωγής, αλλά σε παιδιά με ADHD. Η μελέτη αυτή είχε ως σκοπό να εξετάσει το κατά πόσον μπορεί να είναι βοηθητική η θεατρική εκπαίδευση συνδυαστικά με μια παρέμβαση σε παιδιά με τη συγκεκριμένη διαταραχή, παρατηρώντας τα και αξιολογώντας τα πριν και μετά την παρέμβαση. Το ενδιαφέρον

στη συγκεκριμένη έρευνα είναι πως για ακόμη μια φορά φαίνεται βοηθητικός ο ρόλος της θεατρικής αγωγής ακόμα και σε παιδιά με ADHD, καθώς παρατηρήθηκε αύξηση των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών μέσα από τις ομαδικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχαν και βελτίωση στην γενική εικόνα των παιδιών η οποία ήταν αισθητή από τους δασκάλους αλλά και από τους γονείς.

Έως τώρα παρατηρείται η Θεατρική Αγωγή να έχει θετική επίδραση στις ακαδημαϊκές, διαπροσωπικές, λεκτικές δεξιότητες ενός παιδιού τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης καθώς και στην αυτοεκτίμηση του, στη θεωρία του νου, στην ευρηματικότητα του και στη διαχείριση των σωματικών του λειτουργιών. Άλλη μια μορφή θεατρικής αγωγής είναι το κουκλοθέατρο το οποίο με τη σειρά του φαίνεται να επηρεάζει την ανάπτυξη ενός παιδιού. Όντας το κουκλοθέατρο ένα βιωματικό μέσο έκφρασης μπορεί να βοηθήσει στον εμπλουτισμό των γνώσεων ενός παιδιού αλλά όχι μόνο στο κομμάτι των ακαδημαϊκών του γνώσεων αλλά και στην απόκτηση, αξιολόγηση και διατήρηση πληροφοριών και για άλλα καθημερινά θέματα όπως αυτό της διατροφής και της υιοθέτησης των σωστών διατροφικών συνηθειών.

Η μελέτη της Nicklas et al.(2017) εξέτασε το θέμα αυτό, ερευνώντας το αν με την προβολή βιντεοσκοπημένου κουκλοθέατρου μέσα από ιστορίες, τραγούδι και βασικούς χαρακτήρες, με θέματα που αφορούν τη διατροφή και τις σωστές διατροφικές συνήθειες, μπορούν παιδιά προσχολικής ηλικίας να βελτιώσουν τις συνήθειες διατροφής του και να τρώνε περισσότερα λαχανικά. Τα παιδιά κλήθηκαν να παρακολουθήσουν το βιντεοσκοπημένο κουκλοθέατρο πριν από το φαγητό και στο σχολείο και στο σπίτι και παρατηρήθηκε μετά από κάποιο χρονικό διάστημα μια βελτίωση των διατροφικών τους συνηθειών και μεγαλύτερη κατανάλωση λαχανικών.

Η μελέτη της Κουλουμπή – Πάλμου (2016) εξέτασε την επίδραση που μπορεί να έχει το κουκλοθέατρο σε 24 παιδιά: 10 παιδιά, ηλικίας 5 - 12 ετών, που πάσχουν από νεοπλασματικές νόσους και 14 αλλόγλωσσα νήπια ηλικίας 5-6 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν βελτίωση του προφορικού λόγου των παιδιών και καλύτερη χρήση και κατανόηση της γλώσσας. Τα παιδιά τα οποία ήταν σε θεραπεία για νεοπλασματικές νόσους, παρουσίασαν σημαντική βελτίωση τόσο στην ελαχιστοποίηση των συμπτωμάτων τους και στη λειτουργικότητά τους. Επίσης τα παιδιά αυτής της ομάδας φάνηκαν να είναι πιο αισιόδοξα και συνεργάσιμα με το ιατρό-νοσηλευτικό προσωπικό. Γενικά αυτή η θεραπευτική παρέμβαση με εργαλείο

το κουκλοθέατρο φαίνεται ότι είναι αποτελεσματική για τα παιδιά με καρκίνο, ψυχαγωγώντας τα και βοηθώντας τα μέσα από θετικές σκέψεις και συναισθήματα να δημιουργήσουν άμυνες ούτως ώστε να ανταπεξέλθουν στη δύσκολη κατάσταση την οποία βιώνουν. Επιπρόσθετα μέσα από την εμπλοκή των ίδιων των παιδιών ως δημιουργών κούκλας, σκηνικών, σεναρίων και παραστάσεων, τους δίνεται η δυνατότητα να εκφραστούν και να απομυθοποιήσουν και ίσως να ξεπεράσουν ορισμένους από τους φόβους όπου τους προκαλεί η ασθένεια, σε συνεργασία με το ιατρικό προσωπικό. Επίσης αυτή η λειτουργικότητα των παιδιών έχει θετική επίδραση στον ψυχισμό των γονιών τους ,κάνοντας κι εκείνους με τη σειρά τους πιο λειτουργικούς.

Εστιάζοντας τώρα στο Μουσικό Θέατρο, είναι ενδιαφέρον να αναζητήσουμε και τη δική του συμβολή στην ανάπτυξη ενός παιδιού. Έχοντας ως κύρια στοιχεία το Μουσικό Θέατρο, τη μουσική, το χορό και το διάλογο συνδυάζονται διαφορετικά στυλ μάθησης όπως η οπτική-χωρική, η σωματική-κιναισθητική, η μουσική, η διαπροσωπική, η ενδοπροσωπική, η γλωσσική και η λογικό-μαθηματική. Όλα αυτά τα στυλ που συνδυάζονται επιτρέπουν σε κάποιον να προσεγγίσει τη Μουσικοθεατρική αγωγή μέσα από το δικό του επίπεδο και το δικό του στυλ μάθησης (Kokx., 2017)

Διερευνώντας πιο λεπτομερώς το πώς μπορεί να επηρεάσει το Μουσικό Θέατρο ένα παιδί και λαμβάνοντας υπόψη πως μεμονωμένα η Μουσική Εκπαίδευση και μεμονωμένα η Θεατρική Αγωγή επηρεάζουν θετικά την αυτοεκτίμηση ενός παιδιού, από μελέτες φαίνεται να έχει και εκείνο ενεργό ρόλο στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης καθώς και της αυτεπίγνωσής ενός παιδιού.

Πιο συγκεκριμένα στη μελέτη του Pitts (2007) διερευνήθηκε το κατά πόσο η συμμετοχή σε μια Μουσικοθεατρική παράσταση μπορεί να επηρεάσει τους μαθητές και τη σχολική κοινότητα, εξετάζοντας το κίνητρο και τις εμπειρίες των μαθητών που συμμετείχαν στην παράσταση και γενικότερα της ευρύτερης σχολικής κοινότητας. Μέσα από τη μελέτη αυτή φαίνεται πως κατά τη διάρκεια και μετά τη συμμετοχή των μαθητών στην παράσταση η αυτοεκτίμηση τους και η αυτεπίγνωσή τους υπέστη μια αύξηση, καθώς κι εκείνοι οι μαθητές που ήταν πιο εσωστρεφείς μέσα από όλη τη διαδικασία αυτή έδειξαν να γίνονται πιο εξωστρεφείς και να έχουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. Μέσα από τους ρόλους που υποδύθηκαν οι μαθητές μπόρεσαν να

εκφραστούν και να γίνουν κάποιοι άλλοι και σε γενικές γραμμές και για τους μαθητές που υποδύθηκαν ρόλους και για εκείνους που παρακολούθησαν τη διαδικασία ήταν μια ψυχαγωγική διαδικασία. Στα αλλόγλωσσα νήπια η παιδαγωγική παρέμβαση με εργαλείο το κουκλοθέατρο φάνηκε να τους δίνει τη δυνατότητα να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να είναι βοηθητική για τη μετέπειτα φοίτησή τους μέσα από την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων απαραίτητες για την ομαλή ένταξη τους στο Δημοτικό σχολείο και στη κοινότητα.

Συμβολή της Λογοτεχνίας

Η λογοτεχνία έχει ως σκοπό να ευχαριστήσει και να ψυχαγωγήσει, δημιουργώντας και ξυπνώντας την αισθητική συγκίνηση του παιδιού-αναγνώστη και να διαμορφώσει την αισθητική του νέου πολίτη. Η ανάπτυξη εμπειριών και ιδεών, ο εμπλουτισμός των συναισθημάτων, η καλλιέργεια της φαντασίας, καθώς και η διαμόρφωση του χαρακτήρα που επιτυγχάνεται μέσα από τη μίμηση και τη ταύτιση, η κοινωνικοποίησή, η ανάπτυξη στην γλώσσα, οι γνώσεις που θα αποκτηθούν, η ενδελεχής αναγνώριση των ανθρωπίνων προβλημάτων και η ευαισθητοποίησή στις διάφορες μορφές της τέχνης, είναι ανάγκες των μικρών παιδιών που καλύπτονται από τη λογοτεχνία (Χριστοφιδέλλη, 2015).

Η παιδική λογοτεχνία επηρεάζει με άμεσο και έμμεσο τρόπο τα παιδιά και συγκεκριμένα της προσχολικής ηλικίας βοηθώντας τα να αναπτύξουν το λόγο τους και τη γραφή τους. Μέσα από τη λογοτεχνία τα παιδιά περνάνε από διάφορα στάδια εγγραμματισμού μέχρι που φτάνουν στο ιδανικό σημείο να ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν κατανοώντας την κάθε λέξη (Χριστοφιδέλλη, 2015).

Οι Cochrane, Scalena και Bruchanan ερεύνησαν την ανάπτυξη της ανάγνωσης των παιδιών και διατύπωσαν στάδια που το κάθε ένα από αυτά μελετά τη κατανόηση του γραπτού λόγου από τα ίδια. Τα στάδια είναι τα παρακάτω:

1. 'Μαγικό στάδιο'. Στο στάδιο αυτό το παιδί αρχίζει να μαθαίνει το τι είναι το βιβλίο και το ποιος είναι ο σκοπός του, κοιτάζοντας τα βιβλία και πιάνοντας τα στα χέρια του.

2 'Στάδιο αυτοαντίληψης ως αναγνώστη'. Στο στάδιο αυτό υπάρχει έντονα η μίμηση. Το παιδί αρχίζει να συσχετίζει τις εικόνες των βιβλίων με εικόνες από τις προσωπικές του εμπειρίες και να χρησιμοποιεί γλώσσα παρόμοια με αυτή των βιβλίων.

3 'Στάδιο γεφυρώματος με τον αναγνώστη'. Το παιδί αναγνωρίζει τα γράμματα και ξεχωρίζει γνώριμες λέξεις σ' αυτό. Έχει την ικανότητα να διαβάσει οικείο γραπτό λόγο από τραγουδάκια και στιχάκια και πιστεύει πως κάθε συλλαβή είναι μια λέξη, κάτι που το μπερδεύει.

4 'Στάδιο απογείωσης του αναγνώστη'. Το παιδί ξέρει να διαβάσει παρόλο που μπερδεύεται. Συνδυάζει τη φωνή, τη σημασία και τη σύνταξη της γλώσσας και ενδιαφέρεται για κάθε τι που σχετίζεται με τον γραπτό λόγο, λ.χ πινακίδες.

5 'Στάδιο ανεξάρτητου αναγνώστη'. Σε αυτό το στάδιο το παιδί μπορεί και κατανοεί τα νοήματα στον γραπτό λόγο και να προβλέπει την πορεία της ιστορίας.

Η Δημιουργική γραφή που είναι ένας τομέας της Λογοτεχνίας, αποτελεί πολύ δυνατή μορφή ψυχικής εκτόνωσης που μπορεί να είναι ευεργετική στην αντιμετώπιση διάφορων ασθενειών, από την αντιμετώπιση της κατάθλιψης μέχρι την κοινωνική αποκατάσταση και την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης. Μέσα από το γράψιμο το άτομο μπορεί να οδηγηθεί στην προσωπική του ανάπτυξη και στην αυτογνωσία, καθώς είναι μια διαδικασία που σε ενεργοποιεί και σε ωθεί και πέρα από την ευφυΐα και την καθημερινή σου προσοχή, σε κάνει να σκέφτεσαι και αντιλαμβάνεσαι με πιο καθαρό και διεξοδικό τρόπο προοπτικές για τον εαυτό σου και τους άλλους (Morley 2007:4).

Η Δημιουργική Γραφή που αν και δεν υπάρχει στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ως ξεχωριστό μάθημα, συμπεριλαμβάνεται στο μάθημα της Γλώσσας, όντας επιτακτική ανάγκη η δημιουργική παραγωγή κειμένων από τα παιδιά. Οι ασκήσεις δημιουργικής γραφής παρακινούν τα παιδιά να συνδυάσουν τις εμπειρίες τους με νέα γνώση και προάγουν τη κριτική και δημιουργική τους σκέψη. Σε μικρότερες ηλικίες, μέσα από ένα εργαστήριο δημιουργικής γραφής που θα διαμορφωθεί από τον εκπαιδευτικό μπορεί το παιδί να έρθει σε επαφή με έντυπα κείμενα, παιδικά βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά και να του δοθεί η ευκαιρία να κατανοήσει το γραπτό λόγο και να ασκηθεί με δημιουργικές αναγνώσεις και παραγωγές κειμένων. Επίσης μέσα από δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, μπορεί να ενισχυθεί η σχέση του με τα

βιβλία και να βοηθηθεί η γλωσσική και η γενικότερη του ανάπτυξη (Κωτόπουλος, Ζωγράφου & Βακάλη., 2013).

Διερευνώντας μελέτες γενικά για τη συμβολή της Λογοτεχνίας στην ανάπτυξη του παιδιού παρουσιάζει ενδιαφέρον η έρευνα των Σιβροπούλου & Χατζησαββίδη (2003). Στη μελέτη αυτή συμμετείχαν παιδιά από νηπιαγωγεία της Θεσσαλονίκης και διερευνήθηκε η επίδραση μιας διδακτικής λογοτεχνικής παρέμβασης με τη χρήση εικονογραφημένων ιστοριών στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών. Σε αυτή τη διδακτική παρέμβαση χρησιμοποιήθηκαν εικονογραφημένες μικρές ιστορίες και τα κριτήρια με τα οποία επιλέχθηκαν οι ιστορίες ήταν αρχικά το κείμενο να σχετίζεται με την εικόνα, δευτερευόντως έπρεπε τα δοκίμια να είναι προϊόν Ελλήνων δοκίμων και ξένων συγγραφέων και εικονογράφων και επιπλέον άλλο ένα κριτήριο ήταν το γεγονός ότι το περιεχόμενο έπρεπε να έχει ποικιλία και να διασκεδάζει και να καλλιεργεί τη φαντασία. Υπήρχαν δύο ομάδες , η μία ήταν η ομάδα ελέγχου και η άλλη η ομάδα που έγινε η παρέμβαση και σε αυτές τις δύο έγινε σύγκριση στο λεξιλόγιο των παιδιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν μια αισθητή συμβολή των εικονογραφημένων ιστοριών στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Συνολικά η διδακτική ενασχόληση με τις μικρές εικονογραφημένες ιστορίες στο χώρο του Νηπιαγωγείου εκτιμάται ότι παρέχει στα παιδιά τη δυνατότητα να αυξήσουν οπωσδήποτε το ενεργητικό τους λεξιλόγιο παράλληλα με το παθητικό (Μια λέξη ανήκει στο ενεργητικό λεξιλόγιο όταν χρησιμοποιείται και την εντάσσεται στον καθημερινό προφορικό/γραπτό μας λόγο, ωστόσο όταν δεν χρησιμοποιείται μια λέξη, όμως την κατανοούμε και γνωρίζουμε τη σημασία της όταν τη συναντούμε, τότε αυτή απλά ανήκει στο παθητικό μας λεξιλόγιο). Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι τα παιδιά δεν πρόσθεσαν απλά στον καθημερινό τους λόγο καινούργιες λέξεις αλλά ότι εισχώρησαν σε μια βαθύτερη κατανόηση των καινούργιων λέξεων.

Οι Kulikovskaya & Andrienko (2016) εξέτασαν κι εκείνοι τη συμβολή του παραμυθιού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Διεξήγαγαν μια πολυετή μελέτη περίπτωσης σε μεγάλο αριθμό νηπίων 5-7 ετών χρησιμοποιώντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που περιελάμβανε παραμύθια για να παρατηρήσουν την επίδραση που έχουν εκείνα στα παιδιά. Τα αποτελέσματα της μελέτης παρουσιάζουν πως η εμπάθυνση στα παραμύθια δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να κατανοήσουν βαθύτερες έννοιες και συμβολισμούς καθώς και ηθικές αξίες μέσα από τα βιώματα

των ηρώων. Επιπλέον η ερμηνεία των παραμυθιών μπορεί να κάνει τα παιδιά να κατανοήσουν κοινωνικά αποδεκτές και μη αποδεκτές συμπεριφορές καθώς και μέσα από τη γνώση που παρέχουν για τις ανθρώπινες σχέσεις, τα παιδιά κατανοούν καλύτερα κι εκείνα με τη σειρά τους τις ανθρώπινες σχέσεις. Κλείνοντας, μέσα από τη δραματοποίηση των παραμυθιών φαίνεται να οξύνεται η δημιουργικότητά τους και να διεγείρεται η φαντασία τους και να τους δίνεται η δυνατότητα να αναλάβουν ρόλους και αρμοδιότητες.

Πέρα από τη συμβολή των παραμυθιών και η δημιουργική γραφή μπορεί να είναι ευεργετική στην καλλιέργεια και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των παιδιών.

Η έρευνα των Tok & Kandemir (2015) εξετάζει το θέμα αυτό διερευνώντας τις επιδράσεις της Δημιουργικής Γραφής σε παιδιά Γυμνασίου στο κομμάτι των δεξιοτήτων γραφής τους, του κινήτρου γραφής τους και του επιπέδου παρακολούθησης αγγλικών τους. Τα παιδιά που συμμετείχαν κλήθηκαν να παρακολουθήσουν μαθήματα δημιουργικής γραφής και να πάρουν μέρος σε δραστηριότητες όπου έπρεπε να συντάξουν δημιουργικά κείμενα και αξιολογήθηκαν και πριν και μετά από αυτήν τη διαδικασία στο αν σημείωσαν πρόοδο στις προαναφερθέντες δεξιότητες . Αυτό που είναι ενδιαφέρον, είναι πως αν και μέσα από τα ερευνητικά αποτελέσματα, η επίδραση των δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής δεν φαίνεται να είναι αισθητή στο κομμάτι της παρακολούθησης των αγγλικών των παιδιών, παρουσιάζεται μία αξιοσημείωτη πρόοδος στις δεξιότητες γραφής τους αλλά και στην κινητοποίηση τους στο να γράψουν.

Ο Duran (2010) εξέτασε το θέμα αυτό σε παιδιά δημοτικού, δηλαδή το κατά πόσον η δημιουργική γραφή μπορεί να συμβάλλει με θετικό τρόπο στις δεξιότητες γραφής τους. Παρόμοια με την προηγούμενη μελέτη εντόπισε μία θετική επίδραση της εφαρμογής των τεχνικών δημιουργικής γραφής στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων γραφής των παιδιών κάτι που υπογραμμίζει την συμβολή της δημιουργικής γραφής και σε παιδιά μικρότερων ηλικιών.

Άλλη μια αξιοσημείωτη έρευνα είναι αυτή των Σούνογλου & Σούνογλου (2017), οι οποίοι μελέτησαν το κατά πόσον η δημιουργική γραφή και η τέχνη μπορούν να είναι ένα μέσο προσέγγισης ενός καίριου κοινωνικού ζητήματος, του προσφυγικού ζητήματος στην εκπαίδευση. Πραγματοποίησαν μια παρέμβαση σε παιδιά δευτέρας δημοτικού δείχνοντας τους πίνακες ζωγραφικής που αφορούσαν το

προσφυγικό ζήτημα και αργότερα ζήτησαν από τα ίδια να γράψουν ένα ποίημα (λίμερικ , ελεύθερο στίχο) εμπνευσμένο από τους πίνακες που είδαν. Η μελέτη αυτή είχε ως σκοπό την ευαισθητοποίηση των μαθητών πάνω στο προσφυγικό θέμα και τη καταγραφή των ιδεών τους. Οι απαντήσεις των παιδιών φάνηκαν ότι διαφέρουν μετά τη παρέμβαση και ότι το πρόγραμμα τους ευαισθητοποίησε με έναν δημιουργικό τρόπο . Από την επικοινωνία με τα παιδιά μετά την παρέμβαση φάνηκε να κατανοούν το προσφυγικό ζήτημα και ότι μπορούν να βοηθήσουν παιδιά προσφύγων με τον δικό τους τρόπο είτε κάνοντας παρέα είτε δίνοντας τους παιχνίδια, ρούχα. Η εντύπωση τους για το προσφυγικό αποτυπώθηκε στα ποιήματα, ότι ο πόλεμος είναι η κύρια αιτία που εγκαταλείπουν τη χώρα τους.

Μέχρι στιγμής φαίνεται ότι η Δημιουργική Γραφή μπορεί να φανεί βοηθητική σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης προάγοντας τη δημιουργικότητά τους και αναπτύσσοντας το λεξιλόγιό τους. Επιπλέον φαίνεται πως μπορεί να συμβάλει και στην ευαισθητοποίηση των μαθητών σε καίρια κοινωνικά ζητήματα όπως είναι το προσφυγικό. Ωστόσο στο σημείο αυτό αξίζει να διερευνηθεί η συμβολή που μπορεί να έχει η δημιουργική γραφή σε παιδιά μη τυπικής ανάπτυξης.

Η μελέτη περίπτωσης που πραγματοποίησαν οι Κούσλης & Αλευριάδου (2015) εξέτασε την επίδραση τεχνικών παρεμβάσεων μέσα από κείμενα δημιουργικής γραφής σε μαθήτρια με Διάχυτη Αναπτυξιακή Διαταραχή – Στοιχεία Διαταραχής Asperger. Μετά από την παρέμβαση με τα κείμενα της δημιουργικής γραφής φάνηκε ότι κινητοποιήθηκε το ενδιαφέρον της μαθήτριας βοηθώντας την να εμπλακεί νοητικά και συναισθηματικά διεγείροντας επίσης και τη φαντασία της. Επιπλέον υιοθέτησε νέες συμπεριφορές που θα τη βοηθούσαν να αντιμετωπίσει επερχόμενες διαταραχές στη ρουτίνα της. Αυτή η μελέτη περίπτωσης αποτελεί μία ένδειξη πως θα μπορούσε μία παρέμβαση με τεχνικές δημιουργικής γραφής να βοηθήσει και να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον και τη δημιουργικότητα ενός παιδιού με κάποια αναπτυξιακή διαταραχή, καθώς και να λειτουργήσει ως μέσο εκμάθησης.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συμβολή της τέχνης στον άνθρωπο φαίνεται να είναι ανυπολόγιστη αφού αποτελεί μια διαδικασία μέσα από την οποία ένας άνθρωπος, ένα παιδί μπορεί να ενεργοποιήσει τη φαντασία του και να επηρεαστεί ο ψυχισμός του. Η τέχνη μπορεί να παρέχει μια νέα γνώση, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη καινούργιων δεξιοτήτων, μη σταματώντας στο στάδιο της νοητικής σύλληψης αλλά προχωρώντας και στην μορφολογική πραγμάτωση.

Εστιάζοντας στη συμβολή των εικαστικών τεχνών, παρατηρείται μια συμβολή στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, τη σωματική του, τη κοινωνική, τη συναισθηματική, τη γνωστική και τη δημιουργική ανάπτυξη. (Schirmacher., 1998). Μελέτες εντοπίζουν μετά από ενδελεχή παρατήρηση ότι οι εικαστικές τέχνες μπορούν να ενισχύσουν τη διαδικασία της μάθησης, να συμβάλλουν θετικά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων παρατήρησης και να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον για άλλα μαθήματα αν συνδυαστούν με αυτά, καθώς και να επηρεάσουν θετικά παιδιά με δυσκολία στη έκφραση και στη διαχείριση των συναισθημάτων τους, του θυμού τους και με χαμηλή αυτοεκτίμηση, βελτιώνοντας τα σε όλους αυτούς τους τομείς. Επίσης φαίνεται έχουν θετική επίδραση και σε παιδιά με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας, κατευνάζοντας την υπερκινητικότητά τους και βοηθώντας τα να εστιάσουν την προσοχή τους.

Η μουσική αγωγή είναι κι εκείνη με τη σειρά της σπουδαία, αφού φαίνεται να διαμορφώνει τις κοινωνικές ταυτότητες των ανθρώπων και τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίζουν τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές εξελίξεις, συμπεριλαμβανομένης της παγκοσμιοποίησης και της κινητικότητας των μουσικών παραδόσεων και γούστων.(Arostegui, 2011). Γενικά η μουσική εκπαίδευση δείχνει ωφέλιμη καθώς μπορεί να επηρεάσει με θετικό τρόπο τη γλωσσική ανάπτυξη, το γραμματισμό, την αριθμητική, τη νοημοσύνη, τη δημιουργικότητα, τη λεπτή κινητικότητα, τη συγκέντρωση, την αυτοπεποίθηση, τη συναισθηματική ευαισθησία, τις κοινωνικές δεξιότητες, την ομαδική εργασία, την αυτοπειθαρχία, τη πνευματική, κοινωνική και προσωπική εξέλιξη ενός παιδιού.

Η Θεατρική Αγωγή παρατηρείται πως μπορεί να είναι κι εκείνη ευεργετική στην ολόπλευρη ανάπτυξη ενός παιδιού τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης, ενισχύοντας τις ακαδημαϊκές, διαπροσωπικές, λεκτικές του δεξιότητες ενός παιδιού, συμβάλλοντας θετικά στην αυτοεκτίμηση του, στη θεωρία του νου, στην ευρηματικότητα του και στη διαχείριση των σωματικών του λειτουργιών, στην εξέλιξη των φωνολογικών και αναγνωστικών δεξιοτήτων του καθώς και πως μπορεί να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση του και την εργαζόμενη του μνήμη

Ολοκληρώνοντας, η λογοτεχνία με στόχο να ευχαριστήσει και να ψυχαγωγήσει, δημιουργεί και ξυπνά την αισθητική συγκίνηση ενός παιδιού-αναγνώστη και διαμορφώνει την αισθητική του μέσα από την ανάπτυξη εμπειριών και ιδεών, τον εμπλουτισμό των συναισθημάτων, τη καλλιέργεια της φαντασίας, καθώς και τη διαμόρφωση του χαρακτήρα που επιτυγχάνεται μέσα από τη μίμηση και τη ταύτιση. Η λογοτεχνία φαίνεται να επηρεάζει με θετικό τρόπο διάφορες ανάγκες των παιδιών όπως είναι η κοινωνικοποίησή, η ανάπτυξη στην γλώσσα, οι γνώσεις που θα αποκτηθούν, η ενδελεχής αναγνώριση των ανθρωπίνων προβλημάτων και η ευαισθητοποίησή στις διάφορες μορφές της τέχνης, είναι ανάγκες των μικρών παιδιών που καλύπτονται από τη λογοτεχνία (Χριστοφιδέλλη, 2015). Τα αποτελέσματα ερευνών υπογραμμίζουν μια ιδιαίτερα θετική επίδραση της λογοτεχνίας και συγκεκριμένα των εικονογραφημένων ιστοριών στον εμπλουτισμό δεξιοτήτων γραφής τους του λεξιλογίου των παιδιών και η δραματοποίηση των παραμυθιών φαίνεται να οξύνει τη δημιουργικότητά και να διεγείρει τη φαντασία τους.

Η Δημιουργική γραφή που είναι ένας τομέας της Λογοτεχνίας αποτελεί κι εκείνη μία πολύ δυνατή μορφή ψυχικής εκτόνωσης (Morley 2007:4). Η δημιουργική γραφή με τη σειρά της μπορεί να ενισχύσει τη δημιουργικότητα των παιδιών, να κάνει τα παιδιά να αφογκραστούν κοινωνικά ζητήματα και να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον και τη δημιουργικότητα ακόμα και παιδιών με κάποια αναπτυξιακή διαταραχή, λειτουργώντας ως μέσο εκμάθησης.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω η υπόθεση πως η τέχνη είναι ωφέλιμη στα παιδιά επηρεάζοντας την ολόπλευρη ανάπτυξη τους επιβεβαιώνεται, καθώς όλα τα μαθήματα τεχνών (Εικαστικά, Μουσική αγωγή, Θεατρική αγωγή & Λογοτεχνία), δείχνουν να είναι ωφέλιμα σε διάφορους τομείς της ζωής ενός παιδιού.

Έτσι καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ένα σύγχρονο σχολείο πέρα από τα στενά όρια της εκπαίδευσης θα πρέπει να έχει ενταγμένα τα μαθήματα των τεχνών ούτως ώστε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των καιρών. Θα πρέπει να βγει από τα στενά του όρια και να ανοιχτεί στην κοινωνία και να έρθει σε διάδραση με τον πολιτισμό και τις πολιτισμικές δράσεις της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία ανήκει (Σκέμπερη, 2010).

Αν και η θέση των τεχνών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι σαφώς πολύ καλύτερη απ' ό,τι 30 χρόνια πριν, χρειάζεται να γίνουν πολλά βήματα ακόμα.

Το μάθημα των Εικαστικών Τεχνών παραμένει μονόωρο στο Γυμνάσιο ενώ στο Γενικό Λύκειο υπάρχουν μόνο ορισμένα επιλεγόμενα θεωρητικά μαθήματα που αφορούν τις Εικαστικές Τέχνες, υποβαθμίζοντας έτσι την εκπαίδευση Εικαστικών. Παρόμοια και η αξία της μουσικής αγωγής υποτιμάται καθώς υπάρχει μεγάλος περιορισμός των ωρών διδασκαλίας και αναληγσία των αρμόδιων φορέων για την επιμόρφωση του κλάδου. Σε σχέση με τη θεατρική Αγωγή αν και υπάρχει κυρίως στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ιδιαίτερα στο Νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού μέσα από το Θεατρικό Παιχνίδι και τη Δραματοποίηση και υπό τη μορφή δραματικού κειμένου, ως μέρος της διδακτέας ύλης, στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δεν δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές να παράγουν το δικό τους δημιουργικό έργο. Κλείνοντας, η Λογοτεχνία δεν έχει βρει, ακόμα τη θέση της σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης, , διότι, τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο, η Λογοτεχνία θυσιάζεται για τη διδασκαλία της Γλώσσας και ο τρόπος διδασκαλίας της καταργεί το βασικό συστατικό της που είναι ο συνδυασμός της σκέψης με την αναγνωστική απόλαυση.

Όλα αυτά όμως δεν πρέπει να μας αποθαρρύνουν, καθώς η Παιδιά εξελίσσεται και η επιτακτική ανάγκη της ένταξης των τεχνών σε περισσότερα κομμάτια της Εκπαίδευσης δε μπορεί να αγνοηθεί.

Κλείνοντας με την προσωπική μου εμπειρία θα ήθελα να υπογραμμίσω πως μέσα από την Πρακτική μου Άσκηση στο Νηπιαγωγείο παρατήρησα ότι τα παιδιά είναι όλα από μόνα τους μικροί καλλιτέχνες όπως έχει πει και ο μεγάλος ζωγράφος Pablo Picasso. Έχουν τρομερή ανάγκη για καθημερινή επαφή με όλες τις μορφές Τέχνης, της έκφρασης και τη δημιουργίας. Συνεχώς θέλουν να ζωγραφίζουν ή να φτιάχνουν κατασκευές με διάφορα υλικά, καθημερινά επιζητούν την ακρόαση

μουσικής και δείχνουν ενθουσιασμό για το τραγούδι και τον χορό, επίσης αγαπούν το κουκλοθέατρο και τις δραματοποιήσεις και φαίνεται να απολαμβάνουν και την επαφή τους με τη πρώτη μορφή παιδικής λογοτεχνίας, τα παραμύθια. Μέσα από τη Τέχνη τα παιδιά εξευγενίζονται, συνεργάζονται, μαθαίνουν να αγαπούν τα δικά τους έργα και να παρατηρούν και να θαυμάζουν τα έργα των υπολοίπων. Εξωτερικεύουν τη δημιουργικότητά τους, τα συναισθήματα τους και τις κλίσεις που πιθανόν έχουν πάνω σε ένα αντικείμενο. Ειδικότερα στη βαθμίδα της Προσχολικής Αγωγής, τα ερεθίσματα που λαμβάνουν είτε από τον Παιδαγωγό είτε από το περιβάλλον τους και οι δραστηριότητες που πραγματοποιούν, μπορεί να αποτελέσουν καθοριστικό παράγοντα και κίνητρο για την καλλιτεχνική πορεία τους και ενασχόληση στο μέλλον.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΣΕΓΙΣΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια βιβλιογραφική έρευνα. Για την συγγραφή της χρησιμοποιήθηκε υλικό από εκπαιδευτικά συγγράμματα, έρευνες, πρακτικά συνεδρίων, επιστημονικά περιοδικά και δημοσιεύσεις. Συγκεκριμένα για τη συγγραφή του 1^{ου} κεφαλαίου χρησιμοποιήθηκε το αναλυτικό πρόγραμμα Δ.Ε.Π.Π.Σ (2011) που είναι το επίσημο πρόγραμμα σπουδών που παρέχει το Υπουργείο Παιδείας. Επίσης χρησιμοποιήθηκε υλικό από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και τη επίσημη σελίδα του Υπουργείου Παιδείας. Για τη συγγραφή του 2^{ου} κεφαλαίου που αφορά τη θέση που έχουν τα συγκεκριμένα μαθήματα των Τεχνών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα επιλέχθηκαν δημοσιεύσεις και άρθρα από επιστήμονες της εκπαίδευσης και καλλιτέχνες που αναλύουν τη θέση αυτών των μαθημάτων. Όσο αφορά τη συγγραφή του 3^{ου} κεφαλαίου, πραγματοποιήθηκε ενδελεχής έρευνα από ποικίλες πηγές. Εξετάστηκαν έρευνες από επιστημονικά περιοδικά, από πρακτικά συνεδρίων, από βιβλία και από δημοσιεύσεις σε επιστημονικές ιστοσελίδες και μελετήθηκε το κατά πόσον αυτές οι Τέχνες μπορεί να έχουν επίδραση στην πολύπλευρη ανάπτυξη ενός παιδιού. Στο τέλος στο 4^ο κεφάλαιο, μέσα από όλα τα στοιχεία που προέκυψαν από τα προηγούμενα κεφάλαια ,παράχθηκαν κάποια συμπεράσματα για την έρευνα.

BIBΛIOΓΡΑΦΙΑ

Alavinezhad R., Mousavi M., Sohrabi N. (2014). *Effects of Art Therapy on Anger and Self-esteem in Aggressive Children*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Volume 113, 7 Pages 111-117, Science Direct. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.016>

Chang W., Liu W. (2006). *A Study of the Application of the Drama Therapy on ADHD Students' Social Abilities at the Resource Class of the Elementary School*. Available at: https://ed.arte.gov.tw/uploadfile/periodical/1518_arts_education42_00360064.pdf

Forgeard M., Schlaug G., Norton A., Rosam C., Iyengar U., Winner E. (2008). *The relation between music and phonological processing in normal reading children and children with dyslexia*. *Music Perception: An Interdisciplinary Journal*, vol. 25, no. 4, pp. 383-390. Available at: <http://hdl.handle.net/2345/2696>

George E., Coch D. (2011). *Music training and working memory: An ERP study*. *Neuropsychologia* Volume 49, Issue 5, Pages 1083-1094. Science Direct. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2011.02.001>

Hallam S. (2010). *The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people*. *International Journal of Music Education*. Research Gate. Available at: https://www.researchgate.net/publication/242560857_The_power_of_music_Its_impact_on_the_intellectual_social_and_personal_development_of_children_and_young_people

Kokx K. (2017). *Effects of Musical Theater Education on the Self Esteem of Middle School Students*. Available at: <https://commons.cu-portland.edu/edudissertations>

Kulikovskaya I., Andrienko A. (2016). *Fairy-tales for Modern Gifted Preschoolers: Developing Creativity, Moral Values and Coherent World Outlook*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Volume 233, Pages 53-57, Science Direct. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.129>

Mages W. (2018). *Does theatre-in-education promote early childhood development?: The effect of drama on language, perspective-taking, and imagination*. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2017.12.006>

Nicklas T., Lopez S., Liu Y., Saab R. & Robert R. (2017). *Motivational theater to increase consumption of vegetable dishes by preschool children*. *International Journal*

of Behavioral Nutrition and Physical Activity. Available at:
<https://ijbnpa.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12966-017-0468-0>

OECD (2013). *Brain outcomes of arts education*. The Impact of Arts Education. Art for Art's Sake? Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264180789-13-en>

OECD (2013). *Cognitive outcomes of theatre education*. Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education .Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264180789-8-en>

OECD (2013). *Cognitive outcomes of visual arts education*. The Impact of Arts Education. Art for Art's Sake? Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264180789-7-en>

Smith N. (no date). *Building self-esteem through music: Social and Emotional Development in the Arts*. Available at: <http://www.alignmentnashville.org/wp-content/uploads/2017/07/Building-Self-Esteem-Through-Music-Nita-L.-Smith-M.-A.-Ed.-MNPS-Powerpoint.pdf>

Standley M. & Hughes E. (1997). Evaluation of an early intervention music curriculum for enhancing prereading/writing skills. *Music Therapy Perspectives*, 15(2), 79-85. Available at: <http://dx.doi.org/10.1093/mtp/15.2.79>

Toka S., Kandemir A. (2015). *Effects of Creative Writing Activities on Students' Achievement in Writing, Writing Dispositions and Attitude to English*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Volume 174, Pages 1635-1642, Science Direct. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.815>

Αναστασιάδου Δ. (2016). *Τι είναι η Θεωρία του Νου και πως λειτουργεί στα άτομα με Αυτισμό*. Διαθέσιμο στο <http://www.dimitraanastasiadou.gr/>

Αργυροπούλου Χ., Πατούνα Α., Βαρέση Ε. (2009). *Πανελλαδική έρευνα για το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Διαθέσιμο στο <http://www.pi-schools.gr>

Γραμματάς Θ. & Τζαμαργιάς Τ. (2011). *Πολιτιστικές εκδηλώσεις στο σχολείο*. Αθήνα: ΔΙΑΔΡΑΣΗ

Γραμματάς Θ.(2014). *Το Θέατρο στην Εκπαίδευση. Καλλιτεχνική έκφραση και παιδαγωγία*. Αθήνα: ΔΙΑΔΡΑΣΗ

Γραμματάς Θ. (2015). *Το Θέατρο στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο. Από τον εθνοκεντρισμό στην πολυπολιτισμικότητα*. Διαθέσιμο στο <http://theodoregrammatas.com>

Γραμματάς Θ.(2015). *Το Θέατρο στην Εκπαίδευση. Καλλιτεχνική έκφραση και παιδαγωγία*. Διαθέσιμο στο <http://theodoregrammatas.com>

Γρίβα, Ε., Κουτσογιάννης, Δ., Ντίνας, Κ., Στάμου, Α., Χατζηπαναγιωτίδη, Α. & Χατζησαββίδης, Σ.(επιμ.). 2014. *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Ο Κριτικός Γραμματισμός στη σχολική πράξη»*, 1-3 Νοεμβρίου 2013, Δράμα.

Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία (2019). (online) Διαθέσιμη στο <http://ebooks.edu.gr/new/>

Εκπαιδευτική Κλίμακα (2018). (online) Διαθέσιμη στο <https://edu.klimaka.gr>

Ζωγράφος Θ. & Κωτσαλίδου Δ.(2016). *Τέχνη και Μαθηματικά. Διαθεματικές αρχές και προεκτάσεις των εικαστικών τεχνών*. Φλώρινα: ΠΕΤΡΙΤΗΣ

Θεοδωρόπουλος Τ. (2014). *Η θέση της λογοτεχνίας στην εκπαίδευση*. Διαθέσιμο στο <https://www.lectores.gr>

Κοκκίδου Μ. (2015). *Διδακτική της Μουσικής. Νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Αθήνα: FAGOTTO BOOKS

Κουλουμπή – Πάλμου Β.(2016). *Το κουκλοθέατρο ως μέσον αγωγής και θεραπείας*. Διαθέσιμο στο : <http://hdl.handle.net/10442/hedi/38271>

Κούσλης Χ., Αλευριάδου Α.(2015). Σύνδρομο Asperger: Τεχνικές παρέμβασης μέσα από κείμενα δημιουργικής γραφής. Στο *Κωτόπουλος Τ., Νάνου Β.(επιμ) 2^ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής*, 1-4 Οκτωβρίου 2015, Κέρκυρα.

Κωτόπουλος Τ. (2012). *Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής*. Διαθέσιμο στο http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=257:15-kotopoulos&catid=59:tefxos15&Itemid=95

Μαγαλιού Μ.(2013). Ο ρόλος της μουσικής αγωγής στη σημερινή εκπαίδευση. *ΠΕΕΜΔΕ Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Δημόσιας Εκπαίδευσης. Στέγη Ελληνικών Χορωδιών*.

Μπέλλα Μ.(2019). *Η διδασκαλία του θεατρικού παιχνιδιού στο μάθημα της προσαρμοσμένης φυσικής αγωγής ως μέσο ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων παιδιών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος*. Διαθέσιμο στο <http://hdl.handle.net/10442/hedi/45636>

Νάσσινα Μ. (no date). *Το θεατρικό παιχνίδι στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα ως μέσο εμπύχωσης της σχολικής διδακτικής ύλης*. Διαθέσιμο στο http://www.pischools.gr/download/programs/Oloimero/oloimero_03_05/ekp_yliko/5o_argoys/ueatrikh_agvgh.htm

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2019). (online) Διαθέσιμο στο <http://www.pischools.gr/programs/depps/>

Παιδεία (no date). (online) Διαθέσιμη στο <https://www.pedia.gr/>

- Παληοκόστα Ν., Χατζή Ζ.(2012). Για την καλλιτεχνική διδασκαλία σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. *Ένωση Εκπαιδευτικών Εικαστικών Μαθημάτων*. Αθήνα
- Πολυκάρπου Χ.(no date). *Θεατρική αγωγή στην προσχολική εκπαίδευση*. Διαθέσιμο στο http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/aaa_theatriki_agogi/imerides_seminaria_synedria/theatriki_agogi_prosholiki_ekpaidefsi_enimerosi.pdf
- Σακαλάκ Η. (2004). *Μουσικές Βιταμίνες. Στοιχεία Μουσικής Ιατρικής-Μουσικής Ψυχολογίας*. Αθήνα: FAGOTTO BOOKS
- Σιβροπούλου Ε., Χατζησαββίδης Σ. (2003). *Η συμβολή των εικονογραφημένων μικρών ιστοριών στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των νηπίων*. Διαθέσιμο στο <http://dx.doi.org/10.12681/icw.18126>
- Σκέμπερη Α.(2010). *Τέχνη και Εκπαίδευση: η συμβολή της τέχνης στο εκπαιδευτικό έργο ή για μια εκπαίδευση του μέλλοντος*. Διαθέσιμο στο www.goethe.de/synergasia
- Σούνογλου Μ., Σούνογλου Γ.(2017). Δημιουργική γραφή και τέχνη ως μέσο προσέγγισης του προσφυγικού ζητήματος στην εκπαίδευση. Στο *Κωτόπουλος Τ., Νάνου Β.(επιμ) 3ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής*. 6-8 Οκτωβρίου, Κέρκυρα.
- Τατίδου Σ. (2015). *Ενεργητικό και Παθητικό Λεξιλόγιο. Φιλολογική Θεώρηση*.
- Τσαλαπάτης, Ν., & Ρήγα, Β. (2018). *Πειραματική εφαρμογή των σωματικών πρακτικών του Θεόδωρου Τερζόπουλου στο Δημοτικό Σχολείο. Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 4, 163-188. Διαθέσιμο στο [doi:http://dx.doi.org/10.12681/dial.16205](http://dx.doi.org/10.12681/dial.16205)
- Τσιάρας Α. (2006). *Η επίδραση του θεατρικού παιχνιδιού στις Διαπροσωπικές σχέσεις μαθητών του Δημοτικού σχολείου*. Διαθέσιμο στο http://www.syllogosperiklis.gr/old/ep_bima/epistimoniko_bima_5/tsiaras.pdf
- Χριστοφιδέλλη Σ.(2015). Η παιδική λογοτεχνία και ο εγγραμματισμός στην προσχολική ηλικία. Στο Παπαδάτος Γ.(επιμ), *5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης* 19-21 Ιουνίου 2015, Αθήνα.